

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra mediálních studií

Bakalářská práce

2015

Marie Vůjtková

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra mediálních studií

Marie Vůjtková

**Josef Filgas – život a dílo regionálního
autora**

Bakalářská práce

Praha 2015

Autor práce: **Marie Vůjtková**

Vedoucí práce: **PhDr. Petr Bednařík, Ph.D.**

Rok obhajoby: 2015

Bibliografický záznam

VŮJTKOVÁ, Marie. Josef Filgas – život a dílo regionálního autora. Praha, 2015. 63 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Petr Bednařík, Ph.D..

Abstrakt

Cílem této práce je zmapovat novinářskou, spisovatelskou a vydavatelskou práci regionálního autora Ostravska Josefa Filgase od jeho novinářských počátků až k jeho spisovatelské činnosti, kterou svou autorskou dráhu završil. Autorův pohnutý osud, ztráta otce, hospodářská krize a nedostatek práce velice ovlivnila nejen jeho životní smýšlení, ale odrazila se v celém Filgasově díle. Především v zaměření na chudé obyvatele a Ostravu tehdejší doby.

Počátek jeho žurnalistické práce byl ovlivněn zkušenostmi s hledáním práce. Svě literární ambice ale začal naplňovat až v době, kdy sám vydával vlastní literární měsíčník, jehož kontinuitu narušila druhá světová válka. Součástí Filgasovy tvorby je od samého začátku také poezie a od konce 30. let 20. stol. také literatura pro děti a mládež.

Po válce pracoval především jako novinář, jeho nová literární tvorba však už zůstává ve stínu tvorby předešlé. Výjimku tvoří výbor z rozhlasových fejetonů napsaných však v letech 1934 – 1938.

Filgasova tvorba pro dospělé byla zaměřena především na region, ve kterém žil. Jeho znalost prostředí a místního nářečí je naprosto jedinečná. Nejživější z jeho díla je dnes kromě Zapomenuté Ostravy tvorba pro děti, která vychází v reedicích.

Abstract

The aim of this work is to map journalistic, writing and editorial work of Josef Filgas, a regional author from the Ostrava region from the beginning of his journalistic career to his role as a writer, which he completed his career with. Author's tempestuous life, the loss of his father, the economic crisis and unemployment greatly influenced not only his perception of life, but also appeared in Filgas work, the most of all with his focus on poor people and on the city of Ostrava in those times.

The beginning of his journalistic career was influenced by things experienced while finding a job. His literary ambitions began at a time when he was publishing his own literary magazine, whose continuity was interrupted by the Second World War. From the very beginning, poetry and since the end of 30's also children's literature was an important part of his work. After the war he worked mainly as a journalist, his new literary work except the best of his broadcasted essays from years 1934 - 1938 was not that successful as his previous work.

Filgas adult works was focused on his homeland region. His knowledge of the environment and the local dialect is absolutely unique. Nowadays, the most vivid part of his work is, except the work Zapomenutá Ostrava, his children's literature published in reissues.

Klíčová slova

Josef Filgas, novinářská práce, Vagus, zapomenutá Ostrava, regionální autor

Keywords

Josef Filgas, journalism, Vagus, Forgotten Ostrava, regional author

Rozsah práce: 70 780 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 15. 5. 2015

Marie Vůjtková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce PhDr. Petru Bednaříkovi, Ph.D. za podporu při psaní této bakalářské práce a za jeho cenné rady.

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK Teze BAKALÁŘSKÉ diplomové práce	
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:	
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Marie Vůjtková	Razítko podatelny:
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2012/2013	
E-mail diplomantky/diplomanta: Marie.vujtkova@centrum.cz	
Studijní obor/forma studia: Mediální studia / Kombinovaná forma	
Předpokládaný název práce v češtině: Josef Filgas – život a dílo regionálního autora	
Předpokládaný název práce v angličtině: The Life and Work of Josef Filgas - regional literature author	
Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2012/2013): (diplomovou práci je možné odevzdat <u>nejdříve po dvou semestrech</u> od schválení tezí) LS 2014/2015	
Základní charakteristika tématu a předpokládaný cíl práce (max. 1000 znaků): Cílem této Bakalářské práce je zmapovat novinářskou a spisovatelskou práci regionálního autora Ostravska Josefa Filgase. Josef Filgas (16. 10. 1908 – 11. 3. 1981), prozaik, básník a publicista se narodil v Chropyni u Kroměříže, ale rodina se krátce po jeho narození přestěhovala do Ostravy. Vyučil se pekařem, ale poté vystřídal několik zaměstnání převážně dělnické povahy. Pracoval ve válcovně, koksovně, elektrárně, ale i jako kamelot. V roce 1930 se vydal jako tulák po Evropě, své zážitky pak publikoval v Českém slovu pod názvem Vágus bloudí Evropou. V roce 1933 dostal příležitost promluvit v Československém rozhlasu v rámci celostátní akce Mladí lidé se dívají na svět. Pro rozhlas pak do roku 1938 napsal 135 fejetonů, které poprvé knižně vyšly v roce 1948 pod názvem Zapomenutá Ostrava, dále desítky rozhlasových pásem a her. Následně začal publikovat v novinách a časopisech např. Havíř, České slovo, Nová svoboda, Jiskra a Nová Ostrava. V roce 1937 začal vydávat časopis Havířská neděle, který sám kolportoval. Od roku 1944 byl nasazen jako pomocný dělník. Dále bych se chtěla věnovat i jeho spisovatelské dráze, která se dělila na práci pro dospělé (Chléb ze železa, Stín šachty) a na práci pro děti (Mezi brášky, Koníček Ivánek), obě však byly silně ovlivněny regionální tematikou, která se projevovala jak v prostředí, v němž se děj odehrává, tak v mluvě, která je pro ostravský region typická.	
Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu): <ol style="list-style-type: none"> 1. Úvod <ol style="list-style-type: none"> 1.1 Základní životopisné údaje Josefa Filgase 2. Zážitky z cest <ol style="list-style-type: none"> 2.1 Vágus bloudí Evropou – publikované zážitky z cest 3. Československý rozhlas <ol style="list-style-type: none"> 3.1 Mladí lidé se dívají na svět 4. Fejetony, pásma, hry 5. Novinářská práce <ol style="list-style-type: none"> 5.1 Havíř 5.2 České slovo 	

- 5.3 Nová svoboda
- 5.4 Jiskra
- 5.5 Nová Ostrava
- 5.6 Haviřská neděle
- 6. Spisovatelské práce
  - 6.1 Knihy pro dospělé
    - 6.1.1 Chléb ze železa
    - 6.1.2 Stín šachty
    - 6.1.3 Zapomenutá Ostrava
  - 6.2 Knihy pro děti
    - 6.2.1 Mezi brášky (trilogie)
    - 6.2.2 Koniček Ivánek
- 7. Závěr
- 8. Resumé
- 9. Použitá literatura
- 10. Přílohy

Vymezení zpracovávaného materiálu (např. konkrétní titul periodika a období jeho analýzy):

Práce pro Československý rozhlas – Mladí lidé se dívají na svět, fejetony, pásma, hry
 Novinářská činnost – Vágus bloudí Evropou, Haviř, České slovo, Nová svoboda, Jiskra, Nová Ostrava, Haviřská neděle

Knihy pro dospělé – Stín šachty, Chléb ze železa, Zapomenutá Ostrava

Knihy pro děti – Trilogie Mezi brášky, Koniček Ivánek

Postup (technika) při zpracování materiálu:

Rešerše vybrané literatury

Rozhovor se synem Josefa Filgase – doplnění k literárním zdrojům

Regionální rešerše – Archiv města Ostravy, Ústav pro regionální studia Ostravské univerzity

Archív Českého rozhlasu

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a způsobu jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

Lexikon české literatury: Osobnosti, díla, instituce. 1. A-G. 1. vyd. Praha: Academia, 2000, 900 s. ISBN 80-200-0797-0.

Tento lexikon obsahuje 3500 hesel autorů od dob nejstarších až do roku 1945. Každé heslo je rozděleno na část výkladovou a bibliografickou. Lexikon zahrnuje také časopisy, sborníky a almanachy.

MÁLKOVÁ, Iva a Svatava URBANOVÁ. *Literární slovník severní Moravy a Slezska, 1945-2000.* 1. vyd. Ostrava: Ústav pro regionální studia OU, 2001, 367 p. ISBN 80-7198-515-5

Příručka zachycující autory a díla literatury specifické oblasti severní Moravy a Slezska. Slovník vznikl delší dobu na specializovaném pracovišti Ostravské univerzity, které se zabývá regionálními specifiky tohoto regionu.

FILGAS, Josef. *Zapomenutá Ostrava.* Vyd. 3., upr. Ostrava: Repronis, 2007, 215 s. ISBN 80-732-9160-6

Zapomenutá Ostrava novináře a rozhlasového publicisty Josefa Filgase s dokumentárními fotografiemi a dosud nezveřejněnými fejetony mapuje období první republiky v Ostravě. Kniha je doplněna dokumentárními fotografiemi z pozůstalosti Josefa Filgase a fejetony, které v žádném z předchozích vydání uveřejněny nebyly. Autorem úvodu je Radovan Lipus.

ŠULEŘ, Oldřich. *Laskavé podobizny: zapomínání a zapomenutí literáti ze Slezska a severní Moravy.* Vyd. 1. Ostrava: Repronis, 2005, 221 s. ISBN 80-7329-086-3

Kniha obsahuje padesát portrétů zapomínaných a zapomenutých literátů ze Slezska a severní

<p>Moravy.</p> <p>JIŘÍK, Karel. <i>Městský archiv v Ostravě: průvodce po fondech a sbírkách: vydáno k sedmistému výročí založení města</i>. 1. vyd. Ostrava: Městský národní výbor, 1967, 363 s., příl. Obsahuje popis základního kmenového fondu archivu města. Je uveden stručným nástinem dějin archivu a města a doplněn soupisem sbírky českých, německých a polských novin a časopisů ostravské oblasti z let 1861-1966 v majetku archivu.</p> <p>Diplomové práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně na dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)</p> <p>Datum / Podpis studenta/ky</p> <p style="text-align: right;">.....</p>

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:	
Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:	
Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:	
<p>Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.</p> <p>Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.</p> <p>PhDr. Petr Bednařík, Ph.D.</p>	
Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga	.....
pedagožky/pedagoga	Datum / Podpis

Obsah

BIBLIOGRAFICKÝ ZÁZNAM.....	3
PROHLÁŠENÍ.....	5
PODĚKOVÁNÍ.....	6
OBSAH.....	10
1. ÚVOD.....	11
1.1. ZÁKLADNÍ ŽIVOTOPISNÉ ÚDAJE JOSEFA FILGASE	12
2. ZÁŽITKY Z CEST	15
2.1. Vagus bloudí Evropou – publikované zážitky z cest.....	15
3. ČESKOSLOVENSKÝ ROZHLAS.....	19
3.1. Mladí lidé se dívají na svět	19
4. FEJETONY, PÁSMA, HRY.....	21
5. NOVINÁŘSKÁ PRÁCE	22
5.1 Dělnický deník.....	22
5.2. České slovo.....	25
5.3. Havířská neděle	27
5.4. Ostravská neděle	30
5.5. Rodná země slovem i obrazem.....	32
6. SPISOVATELSKÁ PRÁCE.....	33
6.1. Poezie.....	33
6.2. Filgasova tvorba pro dospělé	37
6.2.1. Stín šachty.....	38
6.2.2. Chléb ze železa.....	40
6.2.3. Zapomenutá Ostrava	42
<i>Fejeton Chléb ze železa - ukázka.....</i>	<i>43</i>
6.3. KNIHY PRO DĚTI.....	45
6.3.1. Brášci.....	45
6.3.2. Koniček Ivánek.....	47
7. ZÁVĚR.....	49
POUŽITÁ LITERATURA.....	50
SEZNAM PŘÍLOH.....	54
PŘÍLOHY.....	55

1. Úvod

Jako téma své bakalářské práce jsem zvolila život a dílo regionálního autora Ostravska – Josefa Filgase. V práci budu sledovat složitou cestu nezaměstnaného pekařského dělníka, který si už v dětství stanovil svůj životní cíl – stát se spisovatelem. Úkolem této práce tedy bude sledovat a dokumentovat, jak se mu tento náročný cíl dařilo naplňovat. Jak do jeho života zasáhla hospodářská a politická situace a jak toho využil pro svůj umělecký rozvoj. V průběhu psaní této práce muselo být provedeno několik změn zadání. Vzhledem k těžké nemoci syna Josefa Filgase nebylo možné zdroje doplnit o rozhovor, i když některé informace rodina prostřednictvím vnuka Josefa Filgase poskytla. Dále vzhledem k velkému objemu dat a jejich špatné dostupnosti byla jeho novinářská práce zúžena na nejdůležitější periodika, ve kterých publikoval, případně je sám vydával. Dále je kapitola 6. rozšířena ještě o podkapitulu Poezie.

1.1. Základní životopisné údaje Josefa Filgase

Josef Filgas se narodil 16. října 1908 v Chropyni u Kroměříže, ale krátce po jeho narození se rodiče odstěhovali do Ostravy, kde otec dostal práci ve Vítkovických železárnách, a kde také pravděpodobně následkem úrazu zahynul. O této době a Filgasově raném mládí se dnes zřejmě již nic přesnějšího nedozvíme. Informace můžeme čerpat pouze z jeho vzpomínky, otištěném v říjnu 1983 v Kulturním měsíčníku v Ostravě u příležitosti nedožitého 75. narozenin, tedy dva roky po jeho smrti. Text byl připravený k vydání už v roce 1981, kdy nemohl z politických důvodů vyjít. Částečně můžeme čerpat také z jeho knihy *Cesta do neznáma* (1948), kde hlavní postava, Rudyn Bárta, má určité společné biografické rysy s J. Filgasem. Filgas i Rudyn žili v Mariánských Horách¹, oba byli sirotci, chodili na stejná místa. Příloha č. 1 je fotografie restaurace U Koule, kam Filgas i Rudyn chodili tančit. Z těchto zdrojů víme, že Filgas už od dětství vynikal značným vypravěčským nadáním. Byl také velmi dobrým žákem a snil o dráze spisovatele. Bohužel finanční situace rodině nedovolovala, aby šel Filgas na studia. Bylo nutné, aby začal co nejdříve vydělávat. Vyučil se pekařem (1925), ale posléze přišel o práci a ocitl se na dlažbě. (Filgas, *Cesta do neznáma*, 1948)

Doma se mu práci najít nepodařilo, rozhodl se tedy, že zkusí štěstí ve světě. Vydal se na cestu po Slovensku a Podkarpatské Rusi (1926), půl roku pracoval v Užhorodě. Poté se vrátil do Čech, které prošel pěšky a došel až do Prahy na Olympiádu². V září roku 1930 ukončil základní vojenskou službu a následně odešel zkusit štěstí do Francie. Tato cesta trvala tři měsíce.³

Filgas byl od svého vyučení až do roku 1935 bez trvalého zaměstnání. Vystřídal řadu profesí převážně dělnického charakteru. Pracoval na šachtě, v koksovně, válcovně, na stavbách, vykonával pomocné práce při stavbě stožárů elektrického napětí, živil se také jako pouťový prodavač a kamelot. Dvakrát vstoupil do stop svého otce a to při práci v koksovně a válcovně.

Všechny tyto pracovní i cestovatelské zkušenosti promítl do svých fejetonů, reportáží a knih. Jeho první publikované články v *Dělnickém deníku* v roce 1930 jsou právě o

¹ Městská část Ostravy

² Jednalo se o II. Dělnickou olympiádu, kterou pořádal Svaz dělnických tělovýchovných jednot, konala se roku 1927 a zúčastnilo se jí 30 066 cvičenců.

³ FILGAS, J. Autor zapomenuté Ostravy. *Kulturní měsíčník*, 10/1983, str. 63–64.

jeho cestovatelských zážitcích z Francie. Sice za ně nedostal žádný honorář, ale otevřelo mu to cestu mezi novináře.

Jeho první honorář byl v roce 1932 za celostránkovou reportáž o hladové stávce havířů na šachtě Suchá, která trvala 56 hodin prožitých v podzemí, a to pár vyřazených bot, které dával Baťa Dělnickému deníku výměnou za inzerci.⁴

Rok 1933 byl pro Filgase zlomový. Snažil se proniknout do rozhlasu, kde se dostal k tajemníkovi F. K. Zemanovi, který ho mile přijal, a umožnil mu vystoupit v cyklu Mladí lidé se dívají na svět (viz. Kapitola 3.1.). Jak sám později uvádí, začal se pozorně dívat kolem sebe a zjistil, že Ostrava má na jedné straně bohatství a na straně druhé velkou bídu, na kterou se zaměřil.⁵ Chodil Ostravou a seznamoval se s její chudinou. To bylo inspirací pro tvorbu fejetonů, které o mnoho let později vyšly pod názvem Zapomenutá Ostrava.

Od roku 1935 byl Filgas aspoň částečně finančně zabezpečen honoráři z práce pro noviny a rozhlas. Kromě Dělnického deníku publikoval od r. 1933 v Českém slovu, v Havíři, později i v Duchu času, Lidových novinách atd. Díky těmto zkušenostem se rozhodl pro vlastní vydavatelskou činnost: roku 1937 začal vydávat měsíčník Havířská neděle, který také sám kolportoval. V roce 1939 časopis přejmenoval na Ostravskou neděli, v roce 1941 se měsíčník jmenoval Rodná země slovem i obrazem a ve stejném roce byl zastaven. Věnoval se literární práci pro dětské i dospělé čtenáře a v roce 1944 byl nasazen jako pomocný dělník.

Po osvobození Josef Filgas pracoval jako úředník Zemského národního výboru v Ostravě a od roku 1946 byl spisovatelem z povolání a redaktorem krajského deníku Nová svoboda. V letech 1950 – 1951 redaktorem závodního časopisu Vítkovických železáren Jiskra, v období 1951 – 1955 vedl v redakci Nové svobody kulturní rubriku a svoji profesionální novinářskou činnost uzavřel redakční prací v týdeníku Nová Ostrava, což byl závodní časopis n. p. Bytostav Ostrava.

Josef Filgas zemřel dne 11. března 1981. V letech 1976 a 1980 ostravské nakladatelství Profil ještě vydalo přepracované knížky pro děti Mezi brášky a Bráška Lajdáček, kterými se uzavřela také jeho spisovatelská činnost. Když v roce 2005 vyšla v ostravském nakladatelství Repronis knížka Oldřicha Šuleře Laskavé podobizny, charakterizoval v ní Josefa Filgase takto: „Josef Filgas, spisovatel a novinář, patřil nedílně ke koloritu Ostravy. Poznal jsem ho jako člověka skromného, který si nosil

---

⁴ FILGAS, J. Autor zapomenuté Ostravy. *Kulturní měsíčník*, 10/1983, str. 63-64.

⁵ Tamtéž

v duši své neradostné dětství proletářského synka. Jako spisovatel si nekladl vysoké cíle, myslím, že trpěl pocitem méněcennosti. Neprávem. Jeho dílo vypovídá o životě, který byl k lidem nemilosrdný, avšak nehovoří o něm obžalobně a ponuře. Povahy byl veselý, a tak i jeho obrázky ze staré Ostravy, ač oslazené vzpomínáním plným citu, se vyvarovaly sentimentality, vykázané za pomyslné hranice lidovou výřečností a prvky humoru. Vyprávění Josefa Filgase má své smutky i své úsměvy, svůj rub i líc, stejně jako sám život. Je to umělecký dokument doby.“ (Šuleř, Laskavé podobizny, 2005 - str. 61)

2. Zážitky z cest

Velká hospodářská krize, která započala v USA v roce 1929, se v ČSR začala projevovat se zpožděním, a to až v roce 1930. Prvním projevem byl pokles exportu, který následovala druhá vlna krize v roce 1931, a to krize úvěrová. Nejvíce byla ovlivněna odvětví průmyslová, následovaná zemědělstvím.

Nezaměstnanost a zkracování pracovní doby mělo za následek chudnutí obyvatelstva a pokles životní úrovně celkově. Komunisté chápali tuto situaci jako velkou příležitost. Nejhlubším bodem krize pro průmyslové dělníky byl rok 1934, ohrožená území se dostala na úroveň bídy. Začaly se množit stávky dělnictva, převážně horníků.

V období Velké hospodářské krize se měnila také povaha dělnictva. Dělnická hnutí se radikalizovala, v případě ČSR se jednalo hlavně o pohraniční oblasti. (Kárník, 2002)

2.1. Vagus bloudí Evropou – publikované zážitky z cest

Dne 14. prosince 1933 poprvé čteme v Českém slově řádky Filgasovy cestopisné reportáže na pokračování Vagus bloudí Evropou. Nevíme, jaká byla dohoda redakce s autorem a v jakém předstihu dodal rukopis, ale vzhledem k tomu, že první a pak ještě další dvě pokračování redakce umístila na první stranu listu, zřejmě předpokládala čtenářský úspěch. A nejen to, nechala udělat výtvarný návrh jednotného názvu reportážního cyklu, jenž přecházel i do titulu listu, a jehož autorem byl ostravský akademický malíř Vilém Wünsche⁶ (příloha č. 2), který později s Filgasem spolupracoval na jím vydávaných měsíčnících a byl ilustrátorem například Konička Ivánka aj. Kromě názvu a plochy evropského kontinentu v něm do popředí vystupuje postava trampa, a protože neznáme tehdejší Filgasovu podobu, nemůžeme z toho nic bližšího vyvozovat. Kromě tohoto titulku měla redakce připravený ještě jeden, menší, který používala v dalších pokračováních. Jen jednou se ani tento kreslený titulek v záhlaví reportáže neobjevil, to když byla do jejího textu zalomena inzerce.

---

⁶ Vilém Wünsche, nar. 1900 v Šenově u Ostravy, kde také v r. 1984 zemřel. Ak. malíř, grafik, před odchodem na výtvarná studia do Prahy pracoval na šachtě. Proto jsou v jeho díle časté motivy horníků a hornické práce.

O cíli převážně peší cesty se dovídáme až v průběhu reportáže a ten cíl je dvojitý: najít práci a dojít do Francie, konkrétně do Marseille a k moři. V prvním dílu reportáže, který zaplňuje celou pravou polovinu titulní strany, Filgas píše: „Je mi pětadvacet let, chtěl bych dřít, rozbít kameny na silnici, orat pole, táhnout vozíky, nakládat cihly, čistit kanály, ale nikde nic není. Není do čeho píchnout. A tu mi napadlo, že snad ve světě najdu nějakou práci. A když ne práci, najdu dobré lidi, kteří mne už nějak obživí. Hlavní věc, že matce ubude doma jeden hladový krk a na tu ubohou pensi bude sama. Dala mi na prvního z pense padesátikorunu, řekla mi sbohem, slíbala tváře – popřála všechno nejlepší a já s batohem na zádech, srolovanou dekou na boku šlapal si to Ostravou na Hrabůvku a dál na Příbor, Hranice, Přerov, Vyškov k Brnu.“⁷ Putoval ke Znojmu, pak do Rakouska. To už byl Vagus na cestě 14 dnů, a když se někde nezdržel, snažil se dodržet denní dávku 50 kilometrů.

Druhá až pátá část reportáže se odehrává ve Vídni. Kamarád, kterého potkal cestou, se mu ztratí, a Vagus se ocitá v prostředí nezaměstnaných a žebráků, sám je k žebrotě donucen a stává se jedním z těch, kteří žebrají pro svého „šéfa“. Dokonce jsou vyvázeni motocyklem za Vídeň na venkov a tam jdou dům od domu, až se mu konečně podaří utéct. Názvy kapitol např. Vídeňské kanály bojištěm o kus chleba, Společnost s neomezeným ručením pro žebrání či Nezaměstnaný tramp a zaměstnaný žebrák dostatečně svědčí o dobrodružství, která prožíval.

Jak už bylo řečeno, od 4. pokračování je reportáž přesunuta dovnitř čísla, obvykle na stranu 4, ale také jinde, kde je uvedena zmenšenou „hlavičkou“ (příloha č. 3) a pochopitelně názvem kapitoly, od šestého také číslem kapitoly. V průběhu otiskování se na první stranu průběžně vrací a 30. prosince 1933 redakce přináší dokonce dva díly Vagusova bloudění v jednom čísle, a sice na straně 3 díl třináctý a na straně 5 díl čtrnáctý.

Šestá kapitola, otištěna 20. prosince 1933 na str. 1 a zbytek na str. 3, jak se často dělo, se jmenuje Kamarádství s obrovitým horalem. S Dolfim se seznámil v noclehárně v městečku Klosterneuburg na břehu Dunaje a několik dnů šli spolu (6. – 10. kapitola), putovali jako černí pasažéři na podlaze otevřeného vozu nákladního vlaku, kdy při naskakování za jízdy ho kamarád zachránil před smrtí. Dostanou se spolu až do Lince, kde jsou svědky utonutí osmi svatebčanů při přejezdu přívozu přes rozvodněný Inn. Při dalším pokusu o nastoupení do nákladního vlaku Vagus narazí na brzdaře, který ho

⁷ FILGAS, J. Vagus bloudí Evropou. *České slovo*, 1933, p. 1.

shodí na násep, a když se po tomto pádu probere, zjistí, že Dolfi nikde není. Dál musí putovat sám, což se odrazí i v názvu 11. kapitoly – Sám a sám k moři za prací. Do Salcburku cestuje na pytlích na plošině nákladního auta a zapisuje si jména vesnic. Je to první zmínka o tom, že si vezl také zápisník, a že tedy uvažoval o zpracování svých zážitků a jejich nabídnutí novinám.

Píše se rok 1933 a při putování německy mluvícími zeměmi se pochopitelně ohlašují také politické události probíhající v Německu a nejen to. V salcburské noclehárně Vaguse a dva české typografy fyzicky napadnou německy mluvící nocležníci za to, že v Praze se prý vybíjela okna biografů s německým programem, a protestuje se prý tam proti německým filmům.

Jeden z dílčích cílů byl Mnichov. Cestou k němu nocuje ve stohu slámy, který se v noci vznítí, a on z něj uniká na poslední chvíli. Tato příhoda je popsána v 15. kapitole a pod ní je připsána následující poznámka: „Tuto 15. část dobrodružství Vaguse při bloudění Evropou přečetl včera v ostravském rozhlasu Eda Cenek.“⁸ (Filgas, Vagus bloudí Evropou) I z toho můžeme usuzovat o ohlasu, který Filgasova reportáž vzbudila.

Příhody z pobytu v Mnichově a během další cesty k hranici s Francií zachycují kapitoly 16. – 20. včetně nezdaru při pokusu o překročení hranice do Francie. „Prvý pokus se mi nepodařil,“ píše Vagus. „Zastavila mne francouzská stráž, odvedla na strážnici, a když zjistili, že mé celkové bohatství je pouze čtyřicet marek, vrátili mne zpět. Žebráky do Francie nepouštějí, protože by jen zvyšovali bídu lidu.“ (Filgas, Vagus bloudí Evropou, 1934) Proto se rozhoduje vše prodat, slušně se obléct a zkusí své štěstí jinde. Mezi věcmi byla také rádionka, a když si pořádně prohlédneme Wünscheho kresbu titulku reportáže, najdeme na trampově hlavě právě radionku.(viz příloha č. 3)

Trasa 21. – 23. kapitoly míří do Basileje, Bernu, Laussane, Lyonu. Cestou se učí několik francouzských slov, aby se snadněji domluvil. V Lyonu se setkává s polským trampem, prožijí spolu v lyonském kanálu průtrž mračen, kdy jim hrozí utonutí. Nakonec všechno dobře dopadne a další den míří Vagus vlakem do Marseille, kde se mu stane průvodcem holohlavý a bezzubý Ostravák. Prožije tam tři týdny a marně se snaží najít práci. Tam jej také zastihl dopis se zprávou, že matka onemocněla a nemá se o ni kdo starat. Vagus se rozhoduje pro okamžitý návrat. Zamíří zpět do Lyonu, dále do Ženevy. Zde ve Slovanské besedě v restauraci Svoboda, vylíčí své zážitky i důvod návratu, vyberou pro něj mezi sebou krajané 10 franků a získá také adresu Baťovy

---

⁸ Eduard Cenek byl odpovědný redaktor ostravského Českého slova

filiálky. Konečně dostává práci, i když jen krátkodobou. Uklízí jedno obchodní oddělení a po úklidu, který trvá dva dny, dostává odměnu 20 franků a boty, které si může vybrat. Večer si pak kupuje jízdenku do Bernu, projíždí Curychem, přeseďá na vlak do Chebu, kde tajně překračuje hranici „domů“ a míří na Plzeň, a pak do Prahy.

Ve středu 17. ledna 1934 na první straně Českého slova vychází poslední, 28. díl Filgasovy reportáže o návratu domů a shledání se svou matkou.

Autor si poprvé vyzkoušel napsat tak rozsáhlý text a můžeme říct, že se mu to docela zdařilo. Jeho vypravování je čtivé, plné dobrodružství. Místy vzbuzuje otázku, zda se to skutečně stalo, či to byla autorova bujná fantazie, ale listu i jeho čtenářům to zřejmě vyhovovalo. Není proto divu, že Josefu Filgasovi České slovo dává příležitost častěji a za necelé tři roky se na jeho stránky Vagus opět vrátí. Tentokrát hledá práci doma – na Ostravsku, ve Slezsku.

3. Československý rozhlas

Dynamicky se rozvíjející dvacáté století přineslo novinky také v oblasti šíření informací. Novým médiem se stal rozhlas, jehož pravidelné vysílání v evropských státech začínalo ve 20. letech. Československo bylo jednou z prvních zemí a pravidelné rozhlasové vysílání zahájilo 18. května 1923 v Praze-Kbelích. Postupně se přidávaly stanice - Brno, Košice, Bratislava a v roce 1929 také Ostrava vysílačem Svinov, který dosud funguje. Pokusné vysílání bylo zahájeno 25. května 1929 a pravidelně ostravská rozhlasová stanice vysílá od 1. června 1929.⁹

Když Josef Filgas vzpomínal na svou první cestu do ostravského rozhlasu, musel tehdy zamířit do moravskoslezské pobočky tehdejšího Radiojournalu, která měla své sídlo v hasičské zbrojnici na tehdejší Danešově ulici, což je dnešní Smetanovo náměstí. Ostravská pobočka tehdy připravovala denně tři hodiny vysílacího času a další program přebírala z Prahy a Brna. Pochopitelně, a to už z této práce víme, se vysílalo živě. Jistě není bez zajímavosti, že do svých pořadů postupně zařazovala i přímé přenosy z divadla, kaváren aj.

Od roku 1937 už Josef Filgas své práce přednášel v novém prostředí, a sice v dnešní výstavné budově Českého rozhlasu ve Šmeralově, dříve Hviezdaslově ulici v Moravské Ostravě. Bylo tam vybudováno malé hudební a činoherní studio s režii, hlasatelna a technická kontrola se třemi vysílacími pracovišti a ve dvoře velké hudební studio s režii.

3.1. Mladí lidé se dívají na svět

Jak jsme již uvedli v kapitole 1. Základní životopisné údaje, Josef Filgas se snažil od roku 1933 uplatnit také v rozhlasu. Povedlo se mu to až na třetí pokus, když svoji práci přinesl osobně. Setkání s tajemníkem F. K. Zemanem pro něj bylo velmi významné. Mile ho přijal¹⁰ a Filgas později vystoupil v cyklu Mladí lidé se dívají na svět. Koncept byl vystavěn na kontrastu. V Praze, kde je univerzita, mluvil nezaměstnaný profesor, v Brně nezaměstnaný inženýr – tam je technika a v Ostravě

⁹ *Ostravský kulturní měsíčník*, 4/1979, str. 47.

¹⁰ FILGAS, J. Autor zapomenuté Ostravy. *Kulturní měsíčník*, 10/1983, str. 63–64.

nezaměstnaný dělník – totiž právě Filgas. Ve svém textu uvádí, jak málo mu toho dala škola a roky učení pekařem. Mistr v něm viděl jen pracovní sílu a musel vykonávat ty nejhorší práce. Hovoří o tom, jak rád by se učil něco pořádného, jak měl dobrou hlavu na studia, ale nouze rozhodla za něj a Filgas musel začít co nejdříve vydělávat. Ale ani to není snadné, práce není a Filgas je nezaměstnaným. Tak rád by pracoval, ale přednost mají starší a ženatí. Filgas tak vidí své mládí jako překážku a svět jako starý dům. Nevyhovující, plný špíny a pokřivený. Tak rád by jej spolu s ostatními zboural, ale starý domácí se brání. Jednou však ta doba určitě přijde a starý dům nahradí nový.¹¹

Tento článek vydal Filgas později ve svém časopise Havířská neděle.

Alegorie světa jako starého domu zaujala i již zmíněného F. K. Zemana, který ji zmínil v předmluvě k prvnímu vydání Zapomenuté Ostravy (kapitola 6.1.3.)

Nutno podotknout, že tato velmi povedená přednáška Filgasovi otevřela dveře do rozhlasu na několik následujících let, kde v rozmezí 1934 až 1938 odvysílal celkem 135 fejetonů z ostravského prostředí, jejichž výběr pak vydal knižně pod názvem Zapomenutá Ostrava. (viz kap. 6.1.3.)

---

¹¹ FILGAS, J. Mladý člověk se dívá na svět. *Havířská neděle*, 3/1938, str. 2–3.

4. Fejetony, pásma, hry

K tomu jen dodejme, že podle F. K. Zemana Filgas napsal pro ostravský rozhlas také desítky rozhlasových pásem a her, „jež by stály za to propracovat a vydat je rovněž prosou, protože jsou obsahově i formálně těmto feuilletonům bratrsky příbuzné a často ještě dramatičtější, protože jsou psány podle živých figur pro lidového herce a zpěváka“. V literatuře o J. Filgasovi však najdeme názvy pouze tří jeho her, jež byly napsány po roce 1945: *Morová rána* (1946), *Bylo nás pět* (1948) a *Vítr ze zámoří* (1948).

V roce 1982 byl odvysílán první díl dětského televizního seriálu *Bráškové*, napsaného scenáristou Zbyškem Malým a hudebním skladatelem Jindřichem Brabcem na motivy Filgasových knížek tehdy nedávno vydaných v druhé, přepracované verzi. Seriál, režírovaný Hanou Teislerovou a natočený v ostravském televizním studiu s herci ostravských divadel, byl původně čtyřdílný, ale zřejmě byl úspěšný, protože k němu přibyly další čtyři díly. Více o knižní trilogii uvedeme v kapitole 6.2.1.

5. Novinářská práce

Filgasova novinářská práce prodělala značný vývoj. Od proletářsky zaměřených příspěvků v Dělnickém deníku ušel kus cesty a jeho reportáž na pokračování Vagus bloudí Evropou je již o poznání hodnotnější. Texty reportáží jsou propracovanější, nepostrádají napětí i humor.

Všechny tyto zkušenosti pak zúročil ve svých časopisech – Havířská neděle, Ostravská neděle a Rodná země slovem i obrazem, kde mimo nové autorské práce také otiskuje své starší, jinde publikované články.

5.1 Dělnický deník

Dělnický deník byl jeden ze čtyř deníků spadajících pod tiskový orgán KSČ. Na pátém sjezdu KSČ, který se konal ve dnech 18. – 23. 2. 1929, zaznamenala strana značné změny. Byla prosazena tzv. Gottwaldova bolševizace strany, což mělo za následek prohlášení 26 poslanců a senátorů, kteří se postavili se proti závěrům V. sjezdu strany. Skupina sedmi spisovatelů (S. K. Nerumann, I. Olbracht, H. Malířová, J. Hora, J. Seifert, M. Majerová, V. Vančura) jako projev nesouhlasu ze strany vystoupila. (Buchvaldek, 1986)

Tento deník byl zcela ve službách KSČ a díky základně proletářsky orientovaných redaktorů či příspěvateľů propagoval boj za změnu politického i společenského řádu. Tím se řídil nejen obsah listu, ale také všichni autoři a příspěvateľé, kteří často používali pseudonym. Nejčastěji se setkáváme s tzv. „děldopem“ – dělnickým dopisovatelem, narazit můžeme také na zkratku „vojdop“ – vojenský dopisovatel. K tomu byl většinou připojen přídomek, nejčastěji pak lokalita bydliště nebo místo výkonu práce (např. Děldop šachta...). Úkolem děldopů bylo v první řadě odhalování kapitalistů, jejich tajností, rozkrývání podvodů a neprodlené informování občanů. List to byl povahou štvavý, často cenzurovaný, vycházející s bílými plochami zabavených příspěvků nebo jejich částí.

Dělnický deník byl prvním listem, se kterým Filgas spolupracoval. Částečně proto, že mohl aspoň v malé míře realizovat své novinářské či spisovatelské ambice, částečně proto, že sám byl proletář. Jeho tíživá finanční situace, byl nezaměstnaným dělníkem bez perspektivy, i vlastní politické přesvědčení byly přesně to, v co Dělnický deník spoléhal. Nezaměstnaní, dělníci a nižší sociální vrstvy byly cílovou skupinou listu. Filgas sám přispíval také pod pseudonymem a to konkrétně jako Děldop Zábřeh nebo také Děldop ze Zábřehu. Nelze přesně vysvětlit, proč si zvolil právě tento přídomek. Nevíme, zda Filgas někdy v této městské části žil, víme pouze to, že v jednom fejetonu z cyklu Zapomenutá Ostrava zmiňuje partu tzv. Goldberáků, skupinu těžce pracujících dělníků ze Zábřehu, mezi něž možná kdysi patřil. Filgasovy články je možné rozpoznat také podle velmi odlišného stylu psaní.

Od začínajícího žurnalisty se očekávalo psaní krátkých zpráv převážně agitačního charakteru v duchu Dělnického deníku. Texty měly být jednoduché, srozumitelné a informativní. Tyto podmínky Filgas příliš nesplňoval. Rád využíval humor, se kterým glosoval události, psal sloupky, fejetony, reportáže a také poezii. Ne vždy byl Filgas hodnocen kladně. Dne 26. 8. 1930 dokonce nalezneme v Listárně výtku: „Děldop ze Zábřehu: Piš stručně, krátce a konkrétně.“¹²

Některé Filgasovy texty byly pro svůj obsah cenzurovány. Nejednalo se pouze o fejetony či sloupky, cenzurovány byly i části básní. Jako příklad uvádíme Kdo pěst zvedne (20. 5.).

V druhém půlroce 1930 prochází Dělnický deník určitou proměnou, která se týká především podoby stránek, zaměření listu zůstává. Filgas se tomu přizpůsobuje a užívá stále více rýmované satirické verše. Jako příklad uvádíme satirickou báseň vydanou dne 9. října Kdybych byl vůl, žral bych seno, ale že jsem člověk, musím chcípat hlady.

Nevíme, zda redakce do textů nějak zasahovala, ale i přesto dokážeme zpozorovat změny v průběhu Filgasova působení v Dělnickém deníku. Je patrné, že Filgasovi začaly docházet náměty. Možná to bylo jeho nízkým věkem a tím i nedostatkem prožitků. Sice se vše snažil nahradit svou sečtělostí a humorem, ale i tak je vidět, že již příliš nemá čtenářům co nabídnout. Nicméně jeho pozitivní vztah k lidem ve svém okolí, jeho vnímavost a otevřenost jej inspirovala k tomu, aby se tematicky zaměřil právě na prostředí okolo sebe. Na prostředí proletářské Ostravy se svým leskem i bídou, bohatstvím i chudobou.

---

¹² *Dělnický deník*, 1930

Nebylo záměrem této kapitoly postihnout všechny příspěvky Josefa Filgase, otištěné v roce 1930 v *Dělnickém deníku*. Vzhledem k tomu, že mohl používat i jiné pseudonymy než Děldop Zábřeh či Děldop ze Zábřehu, je pravděpodobné, že jich bylo více. Ale i tak můžeme konstatovat, že byl velice pilným přispěvatelem.

První příspěvek Filgase je ze dne 17. ledna 1930 pod názvem *Ve Francii na kontraktě*. Kdybychom měli příspěvek nějak charakterizovat, tak bychom jej zřejmě označili jako veršovaný popis toho, co se autorovi přihodilo na cestě kolem toku Rhony do Lyonu. Závěrečné dvojverší: „A já šlapu po silnici stmělé, spal bych, zívám už na kolo celé, a když jsem si lože z chvojí stlal, jak v Lyonu znovu se rozjásal!“¹³ je jasnou ukázkou Filgasova stylu.

Díky tomuto příspěvku je možno s naprostou jistotou určit Filgasův pseudonym a tím i to, že se jedná o jeho první příspěvek v *Dělnickém deníku* a vlastně v novinách vůbec. Další z příspěvků o cestě po Francii najdeme hned 19. února *Ce que l'homme sème cést ce qu'il moissonnera!* s podtitulem: *Co zaseješ, to sklídíš*, který je lokalizován opět do Lyonu, a sice do veřejné noclehárny.

Další článek *Moje první návštěva redakce* ze dne 6. 2. 1930 je reakcí na několik vzkazů směřovaných Filgasovi s výzvou, aby navštívil redakci nebo sdělil svou adresu. (1930) „A co byste řekli? Já už nemám strach z redaktora! Ten milý, upřímný, mladý, hezký a přímý soudruh! My jsme si vám říkali: ty a ty.“¹⁴ Z citace je patrné Filgasovo proletářské smýšlení.

Důležitý je článek ze dne 21. března 1930 s názvem *Je pusto, prázdno na Hlubině*. Tento článek popisuje až šestnáctihodinové pracovní směny a je důležitý ze dvou důvodů. Sám Filgas v něm odhalil svého buřičského ducha vyjádřením, že raději obejde zeměkouli, když za osm hodin nelze vydělat na živobytí. Díky tomuto článku je také pravděpodobné, že Filgas nějakou dobu na ostravské šachtě Hlubina pracoval. Její těžní věž dodnes stojí v areálu Dolní oblasti Vítkovice.

Dne 30. března vychází článek *Na západě nic nového*, který je dalším pokračováním volného cyklu z cest po Francii a tentokrát se už velice blíží žánru reportáže, možná i reportáže literární. Svým způsobem možná právě v tomto textu jsme skutečně na počátku budoucí Filgasovy literární tvorby.

¹³ FILGAS, J. *Dělnický deník*, 17. 1. 1930, str. 2.

¹⁴ FILGAS, J. *Moje první návštěva redakce. Dělnický deník*, 6. 2. 1930, str. 2.

5.2. České slovo

Svou filiálku vydavatel a majitel Českého slova Melantrich, a.s., zřídil v Ostravě v roce 1928 a redakce, administrace a expedice, včetně tiskárny, sídlily na dosud velice významné ostravské ulici Nádražní v domě č. 9.

Čtenáři dostávali České slovo denně včetně neděle. Pondělník měl pouze čtyři strany a stál 20 haléřů, zatímco po všechny ostatní dny 40 haléřů. Od úterý do soboty včetně byl rozsah 6 stran, nedělní číslo jich mělo 14 a bylo čtenářsky pestré. S novinami spolupracovala celá řada známých umělců, např. malíř Antonín Pelc, který v nedělní Ženské hlídce v rubrice Pro naši drobotinu ilustroval verše o řemeslech. Ale najdeme tam také prozaický příspěvek slezské malířky a spisovatelky Heleny Salichové, v rubrice Naši umělci významné osobnosti severní Moravy a Slezska, například literárního vědce a významného ostravského prozaika Vojtěcha Martínka, malíře Josefa Šrámka, muzikologa a skladatele Josefa Schreibra a další.

10. prosince 1933 najdeme v celostránkové příloze Pro nedělní volnou chvíli text Kolečko, které chybí, podepsaný pseudonymem Vagus. S největší pravděpodobností je to vůbec první článek Josefa Filgase v Českém slově. V příspěvku, který je věnován velkému tématu té doby – nezaměstnanosti, nás autor zavádí na koksovnu Ignát, kde, jak už víme z jeho životopisu, byl krátce zaměstnán. A to kolečko, co v tom soukolí práce schází, je propuštěný koksář Karlíček.

Dne 14. prosince 1933 pak poprvé čteme slova Filgasovy cestopisné reportáže na pokračování Vagus bloudí Evropou. Ve středu 17. ledna 1934 na první straně Českého slova pak vychází poslední, 28. díl Filgasovy reportáže.

V roce 1936 vyšel tiskem Melantrichu, a.s., v M. Ostravě jako románová příloha Českého slova knižní titul Hledá se práce s podtitulem Kniha reportáží dneška. Publikace obsahuje tři rozsáhlejší texty: Vagus hledá práci Josefa Filgase, Dobrodružství v Ecuadoru či také Dobrodružství v Jižní Americe M. Prauska a črtu Cilka. Tato práce je podepsána šifrou J. F., takže se můžeme oprávněně domnívat, že se také jedná o dílo J. Filgase.

Filgasovy dojmy z cesty Slezskem, která, jak se dozvíme v závěru reportáže, trvala šest dnů, vycházely v roce 1936 na pokračování v Českém slovu a měly úspěch. Krize a s tím související nezaměstnanost byla na Ostravsku a ve Slezsku velice tíživá a dotýkala se právě nejvíce profesí spojených s těžbou a zpracováním uhlí.

Filgasova reportáž, která opět přivádí na stránky Českého slova postavu Vaguse, což byla, jak už víme, Filgasova trampská přezdívka, vychází na šedesáti tiskových stranách. V úvodu reportáže připomíná: „Byl jsem kdysi hodně daleko. Až ve Francii jsem hledal práci, půl Evropy prolezl křížem krážem (...). Nepolezu víckrát za hranice – umínil jsem si tehda. Nemá to ceny! (...) To by bylo, aby člověk doma nenašel, co hledal v cizině!“¹⁵

Reportáž Josefa Filgase Vagus hledá práci, která původně vycházela na pokračování v roce 1936 v Českém slově, musela ve zjitřené době hospodářské krize působit na Ostravsku jako hlas toho, kdo s obyčejnými lidmi už svým údělem nezaměstnaného upřímně soucítí. A je třeba říci, že zaujme i dnes takřka po 80 letech od jejího napsání a otištění. Filgas zde uplatňuje to, co tak skvěle zúročil v Zapomenuté Ostravě (viz kap. 6.1.3.) – výborný postřeh, dokonalou znalost prostředí, ve kterém se jeho postavy pohybují, empatii, schopnost živých a mluvných dialogů vzdálených jakékoliv knižnosti. A skvěle také vládne jazykem svých postav, většinou hovořících nářečím. To pak dokáže podle místa odlišit, což je patrné právě na této jeho šestidenní cestě. Čím více se blíží Karvinsku, Těšínsku, čili k Polsku, objevují se slova z tzv. místního hovorového jazyka – „po našimu“.

---

¹⁵ FILGAS, J. Vagus hledá práci. *České slovo*, 1936, str. 1.

5.3. Havířská neděle

Protože měl Filgas ambice spíše literární, rozhodl se založit vlastní list. Literární měsíčník, který nazval Havířská neděle. Do jeho názvu včlenil ve své době asi nejvýznamnější ostravský fenomén – hornictví. První číslo Havířské neděle vyšlo 1. prosince 1937. Formát měsíčníku byl A4 a měl celkem 12 stran, od čtvrtého čísla pak stran 16. Měsíčník byl černobílý a na titulní straně byl vždy obrázek tematicky doprovázející úvodní článek. Jak se dočteme v tiráži, majitelem, vydavatelem a odpovědným redaktorem byl Josef Filgas, který byl ale také zároveň kolportérem listu. Časopis vycházel v Moravské Ostravě a redakce sídlila ve Slezsko-ostravské ulici čis. 11. Prodával se za 1 Kč. Ve svém časopise se snažil dát prostor také mladým začínajícím autorům. I přesto však musel psát většinu článků sám. Opět se v listu objevuje několik pseudonymů, které zmíním níže.

Na první straně úvodního čísla najdeme žánrový obrázek z kolonie, v pozadí vidíme těžní věž. Obrázky a texty s hornickou tematikou se objevují téměř v každém čísle měsíčníku. Často jeho časopis kupovaly v koloniích hornické ženy.

Na druhé straně prvního čísla čteme Filgasův úvodník, ve kterém píše, proč jeho měsíčník vychází. Nejen pro zábavu, ale také aby dodával naději a posiloval v těžkých dobách. Má být odrazem pravé havířské neděle, která je jednou veselá a jindy smutná. Už v úvodníku naráží na téma práv horníků, kteří si stále více začínají stěžovat na vykořisťování zaměstnavatelů, na chudobu a špatné podmínky nejen pracovní, ale také životní.

Druhé, rovněž dvanáctistránkové číslo, vychází 15. ledna 1938 a od té doby bude Havířská neděle vycházet vždy 15. v měsíci. Havířská neděle nabízela také předplatné ve třech variantách, a to celoroční, pololetní a čtvrtletní. Cena nebyla nijak zvýhodněna. Měsíčník potřeboval inzerci, která se postupně rozrůstala. V roce 1941, kdy už časopis vycházel pod názvem Rodná země slovem i obrazem, tvořila inzerce minimálně tři strany obálky časopisu.

Třetí číslo je poslední na dvanácti stranách. Mimo obvyklých rubrik za zmínku stojí hlavně reportáž Zastavárna, která patří k textům, které Filgas napsal pro vysílání ostravského rozhlasu, kde jej také přednesl.

Čtvrté číslo Havířské neděle vychází jako první na šestnácti stranách. Na obálce přináší silný sociální motiv – linoryt truchlící matky a tří osiřelých dětí, to vše umocněno textem *Táta nepřišel...* (Příloha č. 4)

V následujícím komentáři Filgas zmiňuje, jak strašný je život vdovy po zavalených hornících nebo válečných vdov. Malá almužna, kterou vdovy dostávaly, nemohla pokrýt životní náklady, a tak mladé ženy musely těžce pracovat, aby uživily sebe i své děti. Sám Filgas každý den vídal svou sedřenou matku, která musela pracovat v továrně nebo v dělnických ubytovnách či na statku.

Sociálně zaměřená témata se objevují ve Filgasových člancích už od počátku jeho novinářské dráhy a prochází celým jeho dílem, včetně literatury pro mládež. V tomto čísle poprvé vidíme Filgasův pseudonym Franek Sbijak¹⁶, později se objevuje i jako Pavel Sbijak. Tyto pseudonymy použil při otištění básní. Dále se setkáváme také s autorkou podepsanou jako Anča, s tou se budeme setkávat i nadále, celé její jméno se dozvídáme v šestém čísle a zní Anna Bánovská.

Následující čísla přinášejí i materiály inspirované různými literárními osobnostmi. V májovém čísle je to inspirace fejetonem Jana Nerudy, v čísle šestém pak v básni Anči Bánovské jasně vidíme inspiraci Jiřím Wolkrem.

První fotografii na titulní stránce nalezneme v sedmém čísle. Jedná se o fotografii podepsanou jménem Alois Podešva. V popředí vybírají dva haldaři zbytky uhlí, které se na haldy dostávalo spolu s hlušinou, a v pozadí jsou dvě vysoké pece, pravděpodobně dnes již neexistující Žofínské huti. Fotografie je doprovázena textem, který popisuje běžnou praxi haldařů, kteří sbírali uhlí a prodávali chudým obyvatelům za cenu levnější než těžařské společnosti. (Příloha č. 5)

Kromě fotografie na titulní stránce byla v sedmém čísle i další novinka, a to rubrika *Naše galerie*, která je jako prvnímu věnována Maxi Švabinskému a na dvou stranách jsou kromě textu, jehož autorem je F. Hanuš Hérink, reprodukována díla Arkadia z cyklu *Bukolika* a Sv. Jan Křtitel.

Jméno F. H. Hérinka najdeme také na obálce osmého čísla, tentokrát jako autora obrazu *Žně na Hlučínsku*, jehož reprodukci Havířská neděle přináší. A text pod ní je dalším dokladem toho, že J. Filgas si pozorně všímal dění nejen ve svém nejbližším okolí, ale v celé republice a jak víme, tak i za jejími hranicemi.

---

¹⁶ Sbijak je hovorový výraz pro hornickou sbíječku

Deváté, předposlední a poslední číslo jsou zaměřena hlavně na domácí prostředí. Bohužel se však nedozvíme, proč je desáté číslo číslem posledním.

A tak můžeme pouze usuzovat, že důvodem mohly být například události, které vyvrcholily Mnichovskou dohodou. Je také možné, že J. Filgas jako majitel, vydavatel, redaktor a nejčastěji zde publikující autor, nehledě na záležitosti distribuce, potřeboval oddech. A stejně tak je možné, že důvody mohly být jiné, dnes už nezjistitelné či jejich kombinace. Skutečnost je taková, že 1. ledna 1939 přichází J. Filgas s novým měsíčníkem.

5.4. Ostravská neděle

Jen zhruba tři měsíce po ukončení vydávání Havířské neděle vychází 1. ledna 1939 první číslo nového, vlastně svým způsobem staronového časopisu Ostravská neděle. I nyní se jedná o literární měsíčník, který zachovává šestnáctistránkový rozsah, formát i cenu předchozího listu, podobný je také obsah. Hlavička listu je výraznější, majitelem, vydavatelem, odpovědným redaktorem a nejčastějším autorem je samozřejmě Josef Filgas. Redakce tentokrát sídlí v M. Ostravě – Mariánských Horách, Komenského ulice č. 25, tedy v městské části, kde Filgas vyrůstal.

Titulní straně, na které je náladová fotografie zasněženého parku s lavičkami, dominuje aktuální informace v tučném černém rámečku, že 25. XII. 1938, tedy pár dnů před vydáním listu, zemřel český spisovatel Karel Čapek. (Příloha č. 6) Filgas i v tomto listu pokračuje v otiskování reprodukcí výtvarných děl, pochopitelně se zaměřením na Ostravu a širší okolí, přináší další části cyklu Neznámou Evropou, který známe z Havířské neděle, objevují se texty odvysílané rozhlasem, a zhruba o deset let později shrnuté do Zapomenuté Ostravy.

Únorové číslo reaguje na situaci ve státě, který se za měsíc stane součástí Velkoněmecké říše. Na str. 5, nadepsané tučným titulkem Pod Těšínem..., jsou uveřejněny verše Ondry Foltýna (pseudonym Josefa Filgase) Slezská píseň nedozněla, Petře Bezručí. (viz kap. 6.1.) Ondráš ze známé zbojnické beskydské dvojice Ondráš a Juráš z počátku 18. století zde znovu ožívá, „zvedá hlavu, aby uslyšela celá země jeho hlas“. Jméno Petra Bezruče, ve Slezsku tolik oblíbeného a jeho kniha Slezské písně zde mají symbolizovat buřičství, odboj.

Mezi další autory patří nám již známá Anča Bánovská, Dále pak Milan Rusinský či Věra Stolaříková.

Další číslo sice vyšlo opožděně, ale nově v něm nalezneme rubriku Ženám, kterou údajně píše a řídí Ježatka. Důležitější však je, že na straně dvě a tři vychází první část četby na pokračování Mezi brášky s ilustracemi L. Peška.

Mezi brášky je série příběhů pro děti, které pak Filgas vydává knižně, a to jako trilogii. V roce 1940 vychází první díl Mezi brášky (vydává Filgasovo nakladatelství Rodná země), v roce 1943 druhý s názvem Bráška Lajdáček, v roce 1944 pak poslední díl Brášci v Modré zemi. Tuto trilogii podrobně rozeberu v kapitole 6.2.1, kde se budu věnovat jeho spisovatelské práci pro děti a mládež.

Seriál o bráscích se objevuje v každém dalším díle Ostravské neděle. Do jisté míry můžeme sledovat jinotajnou kritiku okupace, kritika je však málo výrazná, než aby dokázala vyznít společensky naléhavě. (Rafaj, Doslov, 1962)

Z publikace Městský archiv v Ostravě. Průvodce po fondech a sbírkách se dozvíme, že poslední číslo Ostravské neděle vyšlo v lednu roku 1941. (Jiřík, 1967) Bohužel v archivu poslední dochované číslo je to sedmé. Chceme-li však těchto sedm čísel nějak hodnotit, musíme konstatovat, že oproti Havířské neděli je její nástupce přece jen na vyšší úrovni. Mj. zde nacházejí publikační možnosti mladí autoři spojeni s Ostravou a jejím širším okolím – Milan Rusinský, Fran Směja, ještě mladší Věra Stolaříková, ale také zralý tvůrce, epik Ostravska Vojtěch Martínek, který měl v té době už za sebou své zřejmě vrcholné dílo – trilogii Černá země. Jejich účast v listu měsíčníku určitě prospěla. Setrvalým nedostatkem je převaha příspěvků jednoho autora, případně námětové opakování.

5.5. Rodná země slovem i obrazem

Již 20. února 1941 dostávají čtenáři Filgasových časopisů první číslo nového literárního měsíčníku *Rodná země slovem i obrazem*. Velkorysému formátu (Příloha č. 7) i nové vnější podobě odpovídá také zvýšená cena – 2 Kč, redakce přesídlila v rámci Mariánských Hor na Danešovu ulici č. 6. Tentokrát má list pro všechna čísla stejnou první stranu čtyřstránkové obálky, kterou dle sdělení redakce nakreslil Ondřej Rožňák, vnitřní a zadní strana jsou potištěny většinou inzeráty, ale také redakčními sděleními. A tak v prvním čísle na 2. straně obálky vlevo nahoře čteme: „Zdravíme všechny, kdož po prvé dostali do rukou tento časopis. Jsme vyznavači velké lásky, lásky k mateřské řeči, lásky k rodné zemi. Prosíme o Vaši přízeň. VLASTI ZDAR!“¹⁷

V souvislosti s okupovanou republikou a pozdravem *Vlasti zdar!* je zřejmé, že Filgas vyzývá k vlastenectví.

Časopis jako takový pokračuje v tradici Havířské neděle a Ostravské neděle. Opět se tady setkáváme se zbojníkem Ondrášem, téma zbojnictví, odboje nebylo voleno náhodou.

Potkáváme se také s mladými autory, kterým Filgas dává prostor, ale také s autory zkušenými, jako například s V. Martínkem. Titulním stranám tradičně vévodí reprodukce výtvarných děl různých, převážně však ostravských či moravských, autorů. Co však zaujme z celého časopisu svou kvalitou nejvíce je soubor reportáží z Ostravy. Např. Filgasova *Od rána do večera, od večera do rána*.¹⁸

Když 24. dubna 1941 vyšlo třetí číslo *Rodné země*, asi ani vydavatel nepředpokládal, že to bude číslo poslední. U jednoho příspěvku dokonce nalezneme sdělení *Pokračování příště*, ale žádné příště už nebylo. Literární slovník severní Moravy a Slezska u hesla *Filgas, Josef* uvádí, že časopis byl brzy fašisty zakázán. (Málková, Urbanová, 2001) Oldřich Šuleř v knize *Laskavé podobizny* k tomu dodává: „...vydavatel a redaktor v jedné osobě časopis zastavuje, aby nemusel uveřejňovat na začátku okupace přikázané protektorátní články.“ (Šuleř, 2005, str.60) A dále O. Šuleř toto období Filgasovy novinářské práce hodnotí takto: „Nícméně bylo to období pro další Filgasův literární vývoj důležité: učil se ztvárnit bohaté životní zkušenosti uměleckou formou – snad bych

¹⁷ FILGAS, J. *Rodná země slovem i obrazem*, 1/1941, str. 2.

¹⁸ FILGAS, J. *Od rána do večera, od večera do rána. Rodná země slovem i obrazem*, 1/1941, str. 4–6.

mohl označit těch několik let jako dobu literárních pokusů a příprav.“ (Šuleř, 2005, str.60)

6. Spisovatelská práce

Tato kapitola byla doplněna o podkapitolu Poezie, která, jak jsme zjistili v průběhu práce, byla součástí Filgasovy tvůrčí práce. V poezii se odráží jeho autorský i osobnostní vývoj a reflektuje všechna důležitá témata, která se objevují i v jeho ostatní tvorbě.

6.1. Poezie

Od počátku zaujímá v tvorbě Josefa Filgase určité, byť spíše okrajové místo poezie. Počínaje příspěvky v Dělnickém deníku (viz. Kapitola 5. 1.) věnuje se Josef Filgas poezii příležitostně prakticky po celou dobu své literární činnosti. Podle slovníkových hesel knižně debutoval v roce 1934 básní **Narodil se...** a s největší pravděpodobností se v tomto případě jedná o jeho vůbec první knižní titul. V roce 1937 vydává knihu **Maminko, na shledanou**, která obsahuje básnické i prozaické texty na jednoznačné téma, vyjádřené názvem knížky. O pět let později, v roce 1942, vychází J. Filgasovi básnická sbírka **Padala rosa**, kterou autor věnoval své matce. Obsahuje básně: Maminky neumírají, Nevěrné tanečníci, Neznámé dívky

„Mám rád Tvé oči,
jsou jako prostřený stůl
Najez se, člověče hladový!
To nejsou oči, to je láska,
to nejsou víčka, to je cesta k srdci,
někomu otevřena dokořán...“

b. Nevěrné tanečníci, (Filgas, Padala rosa, 1942, str. 21)

Knihu s ilustracemi Aljo Berana vydal nakladatel F. Obzina jako 65. svazek své edice Kmen.

V roce 1944 vychází slovníky neuváděná rozsáhlá báseň **Slzičky panny Marie**. Na ploše zhruba pěti set veršů se rozvíjí příběh svobodné dívky Marie, očekávající narození dítěte, k němuž se jeho otec nezná. Není to poprvé, kdy se toto téma v tvorbě J. Filgase objevuje. Příkladem může být román Stín šachty (viz. Kapitola 6.1.2.). Ale zatímco v románu rodiče svobodnou nastávající matku vyženou z domu, aby se o ni nakonec postarali sousedé v kolonii, tentokrát není příběh tak drasticky vyhrocen. Po narození syna přijde za dcerou do městské nemocnice (dnes Městská nemocnice Ostrava) nejdříve Mariina matka a poté i její otec.

Hlavní hrdinka, jejíž jméno Marie určitě není zvoleno náhodou, očekává ve svých těžkých chvílích také pomoc Boha:

„Nikdy jsem se tolik nemodlila,
jako se modlívám teď,
cos odešel
a já nevím kam –
prosím Boha,
aby mi tě vrátil,
ale Bůh neslyší,
třeba se modlím každý den...“

b. Slzičky panny Marie (Filgas, Slzičky panny Marie, 1944, str. 21)

Ilustrace, které verše J. Filgase umělecky převyšují, jsou dílem Jana Obšila (žáka Maxe Švabinského), mimo jiné autora maleb s náboženskou tematikou, který byl později známý jako scénograf ostravského divadla. Byl Filgasovým vrstevníkem a jejich data narození a úmrtí se takřka shodují.¹⁹

---

¹⁹ Narodil se roku 1908 v Hustopečích u Brna a zemřel roku 1983 v Ostravě, známým je například jeho trojdílný obraz Ostravská madona z počátku 2. světové války.

Přišel a zvítězil Lenin! (1945)

Desetistránkový sešitek formátu A6 obsahuje stejnojmennou báseň. Uvědomíme-li si rok vydání a zřejmě i napsání textu, rok 1945, musíme to chápat spíš jako mírovou agitaci než jako vážně míněnou poezii. Roku svého vzniku také odpovídá tematická převaha textu – osvobození naší země, konkrétně Ostravy Sovětskou armádou.

„Přinesli lásku,
oplátkou nedostali nic,
jen náhrobek jim malý dali,
rudými květy zasypali,
mrtvým do náruče, živým do srdcí
svůj žhavý pozdrav psali...“

b. Přišel a zvítězil Lenin! (Filgas, Přišel a zvítězil Lenin!, 1945, str. 9)

Různě dlouhé sloky jsou vždy odděleny kurzívou vysázenou apostrofou Lenina, když poslední je variantou titulu: „Přijde a zvítězí Lenin!“ a k tomu dodatek: „A světlo zabije tmu.“ Dvojbarevná obálka je opět dílem Jana Obšila.

Kniha **Nikdy víc válku** (1947) je básnickou jen zčásti. Kromě rozsáhlejších básní Padlým a Umučeným v ní najdeme i text prozaický, připomínající válečná utrpení 1. a 2. světové války. A tak v b. Padlým mimo jiné čteme.:

„A smutná paní
dostala od muže psaní.
A mrtvý živé psal:
Těším se na shledání.“

b. Padlým (Filgas, Nikdy víc válku, 1947, str. 12)

A v b. Umučeným:

„Hořely Lidice

a jiskry ohnivé
 padly nám do srdce,
 aby i v srdcích,
 kde už haslo,
 vznítily
 nový požár zas.“

b. Umučeným (Filgas, Nikdy víc válku, 1947, str. 30)

V textech se často jako paralela objevuje motiv ukřižovaného Krista. Autorem kreseb je opět výtvarník Jan Obšil.

Tuto část své tvorby Josef Filgas uzavřel básnickou skladbou Slezské písně nedozněly, Petře Bezručí! (1948), kterou vydal pod pseudonymem Ondra Foltýn (Forst, 2000), a věnoval ji „Básníku slezské země“, jímž nemohl být nikdo jiný než Petr Bezruč. Se jménem Odra Foltýn jsme se už setkali v únorovém čísle časopisu Ostravská neděle z roku 1939. Však autor na druhé záložce sám uvádí, že některé verše byly uveřejněny v časopisu. (Filgas, 1948). Ve sbírce se setkáváme se jmény dobře známými ze Slezských písní – s Maryčkou Magdonovou, Bernardem Žorem, s Tošonovicemi a Lysou horou, Ostrou hůrkou a dokonce s parafrází:

„Pod Opavou, pod Těšínem,
 zvedá hlavu chlop se synem,
 nezpili se rudým vínem
 pod Opavou, pod Těšínem.“

(Filgas, Slezské písně nedozněly, Petře Bezručí!, 1948, str. 14)

Autor k tomu na záložce knihy říká: „...záměrně jsem navazoval na Slezské písně.“

„...nech se zpijem rudým vínem,
 robka s dcerou, chlop se synem,
 před Těšínem, před Těšínem.“

b. 70.000 (P. Bezruč, Slezské písně, str. 39)

A ještě pár slov Emila Holase z první záložky sbírky: Foltýn (Filgas) „byl inspirován dvěma různými prameny: slezskou lidovou písní a poesíí Petra Bezruče. Jsou to zdroje tak mohutné, že mnohdy s nimi marně zápasí o svůj vlastní, osobitější výraz. Jeho práce však byla viděna i v jiném rozměru. Jednalo se o dělníka píšícího prózu i poezii, a to nebylo obvyklé.“ (Filgas, Slezské písně nedozněly, Petře Bezručí!, 1948, záložka)

Autorem obálky a ilustrací je Drahomír Tůma.

6.2. Filgasova tvorba pro dospělé

Prozaické dílo Josefa Filgase pro dospělého čtenáře je poměrně rozsáhlé a možná proto tak málo přehledné, k čemuž přispívá i to, že vyšlo převážně před rokem 1945. Prvním knižně vydaným prozaickým dílem je román **Marieta** (1936), o němž prameny nic konkrétnějšího neuvádějí. Ve stejném roce pak knižně pod společným názvem **Hledá se práce** publikuje cyklus reportáží Vagus hledá práci a črtu Cilka, obě práce předtím vyšly na pokračování v Českém slově. V roce 1940 vyšel román **Stín šachty** a o čtyři roky později román **Chléb ze železa**. Některé prameny uvádějí ještě téhož roku vydanou románovou kroniku **Pod střechami kolonie**.

Další knižní prozaické práce vycházely až po roce 1945. V roce 1948 kniha fejetonů a reportáží **Zapomenutá Ostrava** a titul **Ploština v plamenech**, kronika Partyzánské brigády Jana Žižky (jejím spoluautorem byl V. Vaňák), reportáž **Rodí se nová vesnice** v roce 1950 a reportáže a povídky **Za mrazivých dnů** v roce 1953.

6.2.1. Stín šachty

Na podzim roku 1940 vydal Josef Filgas román *Stín šachty*. Kniha vyšla jako I. svazek knihovny Ostravské neděle s obálkou Viléma Wünscheho a tisk byl záležitostí F. Obziny ve Vyškově na Moravě.

První verze románu, ještě pod názvem *Kolonie*, vycházela na pokračování v r. 1936 v *Duchu času*. Už původní název nás zavádí do dějiště románu: do dělnické osady, hornické kolonie. Specifického ostravského fenoménu překotně se rozvíjejícího města, jehož závody řešily levné ubytování svých dělníků stavbou tzv. kasáren, tzn. ubytoven, ale také areálem svým způsobem unifikovaných domků, řekli bychom dělnických sídlišť, s kůlnami na dříví a uhlí, někdy i s malými zahrádkami a chlívkami pro drobné hospodářské zvířectvo, v nichž našly ubytování obvykle čtyři rodiny ve čtyřech jednoduchých bytech. Dnes už v Ostravě dožívají jen zbytky těchto kolonií, obvykle v okrajových částech města, kde jen pamětníci vědí, které šachtě patřily.

Podle práce Martina Jemelky *Na kolonii*, vydané v roce 2007, jen v Moravské Ostravě s přesahem do Přívozu existovalo šest takovýchto dělnických sídlišť – kolonií, z nichž bezesporu těmi největšími byla dělnická sídliště Hlubina a Šalomoun nazvané podle šachet, v jejichž „stínu“, abychom užili část názvu Filgasova románu, stály. (Jemelka, 2007) V roce 1880 mělo sídliště Šalomoun 1700 obyvatel, v roce 1900 1436, v roce 1910 2115 a v roce 1921 2114. Jak M. Jemelka ve své publikaci dále uvádí, ještě v roce 1930 žilo v Šalomounské kolonii 2046 osob, ve 30. letech však počet obyvatel osady začal stagnovat a po druhé světové válce rapidně klesat, takže kolem roku 1970 mohlo na Šalomouně bydlet už jen méně než 300 osob. V roce 1957 se začalo s demolicí prvních budov a o dvacet let později již z kdysi největší hornické kolonie v Moravské Ostravě nestál jediný dům. (Jemelka, 2007, stránky 15, 30)

Zajímavá je už dedikace románu: Věnováno černé zemi²⁰... A tak ještě aspoň několik řádků z úvodu románu: „Země komínů, šachet a hutí, kraj, den na den stejně zachmuřený a nad ním vysoko někde na nebi začazené slunce. Sirény již od pěti hodin po ránu řvou, až by člověku upadly uši. Hučí to zde, hvízdá to někde tam na konci ulice,

²⁰ Není to poprvé, co je Ostravě přiřazeno synonymum černá země. V letech 1924 – 1938 vycházel v Moravské Ostravě literární měsíčník *Černá země*, kde měl na starosti literární část spisovatel Vojtěch Martínek. Černá země se také jmenovala jeho románová trilogie (1926, 1929, 1932).

za městem ještě více, div se okna nevysypou. Město se probudilo. Košilaté ráno utíká od šachty přes doliny a kopečky k malým domkům. Ty domky, to je havířská osada.“

(Filgas, Stín šachty, 1940, str. 7)

Podle informací rodiny spisovatele Josef Filgas prostředí hornické kolonie či dělnické osady důvěrně znal. Žil jednu dobu v dělnické osadě v místní části Ostravy-Mariánských Hor Hulváky A stejně tak se určitě nejednou setkal s příběhem, který se stal základem románu: hornické děvče Lenka Harabišová, kterou z malicherných příčin opustí její chlapec, se seznámí s jiným, který ji poté, co s ním otěhotní, opustí. Ale z příběhu, jenž se odehrává a odehrával dnes a denně, je najednou drama: rodiče, jimž, jak bylo tehdy zvykem, jejich děti vykaly, ji vyženou z domu a ona tak zůstává v nastávající noci sama.

V tu chvíli vstupuje do hry právě hornická kolonie. Sousedé nabídnou Lence nocleh. Pochopitelně se v románu odvíjejí také příběhy několika dalších rodin, v popředí je však příběh Lenčin. Příběh budoucí hornické ženy, matky. Lenka zůstane v Martinicově rodině – mimochodem, je to rodina chlapce, se kterým chodila před oním osudným seznámením. Postupně k sobě opět nacházejí cestu, vezmou se a s radostí přijmou narození dcery a spolu s nimi i Láďovi rodiče. Jinak je tomu ovšem s rodiči Lenky. A tady opět přichází ke slovu šachta a kolonie.

Na šachtě došlo k závalu, ve kterém zůstane Lenčin táta. Nový Lenčin manžel ale jejího otce zachrání, aniž by pomyslel na vlastní ohrožení života.

Závěrečné stránky románu nás zavedou nejdříve do nemocnice, kde se Harabiš léčí ze svého zranění, když další čtyři horníci takové štěstí neměli a zával nepřežili. Navštěvují ho otec a syn Martinicovi, ale nepovědí mu, že právě díky nim zůstal naživu. To prozradí jejich spolupracovník mladý Brázda.

Při hodnocení Filgasovy románové tvorby se hovoří v tom smyslu, že upřednostňuje autenticitu a fakty a méně usiluje o jejich „výraznější umělecké ztvárnění“. Od knižního vydání Stínu šachty uplynulo pětasedmdesát let, a přesto se jistě najdou čtenáři, zvláště pak na Ostravsku, které příběh zaujme, a pravděpodobně i dojme. S největší pravděpodobností to nebude díky rafinovanému uměleckému mistrovství, ale díky Filgasově dokonalé znalosti prostředí, připomenutím havířské solidarity, jeho empatii a laskavosti, s jakou dokáže vést postavy tak, aby to dobro, byť v některém člověku usazené velice hluboko, nakonec promluvilo a sehrálo pozitivní roli. V případě Filgase ještě navíc specifickou ostravskou mluvou, která je od jeho díla neodmyslitelná. Právě ona má veliký podíl na jeho jedinečnosti.

6.2.2. Chléb ze železa

V roce 1944, čtyři roky po románu Stín šachty, vydává Josef Filgas u F. Obziny svoji další prózu, román Chléb ze železa s obálkou a kresbou proti titulu Viléma Wünscheho. Jeho námět bezpochyby vychází ze stejnojmenného fejetonu, který Filgas napsal a odvysílal v rozhlase v roce 1936, a v roce 1948 se pak právem ocitl v knize Zapomenutá Ostrava. Mimo jiné i některé postavy se v obou textech jmenují stejně – např. starosta struskové obce Prokop, brenař Čunta. A zatímco děj fejetonu je úzce vázán na to, co se událo na struskové haldě, děj románu je pochopitelně bohatší. Je zřejmá Filgasova snaha napsat román psychologický a postavit se tak třeba po bok Jaroslavu Havlíčkovi, Václavu Řezáčovi či Jarmile Glazarové. Zápletku v druhé polovině posilují i prvky kriminálního příběhu.

Hlavními postavami jsou dělník Jan Stoklasa, hutník od vysokých pecí, který přišel do Ostravy z horské samoty (nejmenované Beskydy), a Marta, která pracuje jako posluhovačka. Pronajmou si v domku poblíž „černé řeky“ (Ostravice) malý byt. Postupně si ho zařizují, vezmou se a čekají dítě. Než to Marta stačí manželovi říct, ocitne se Jan následkem pracovního úrazu v nemocnici. V průběhu léčby se díky různým okolnostem i pomluvám a závisti svého okolí navzájem odcizují. Když se Jan vrátí domů, manželství se rozpadá a Jan z domu odchází, až se nakonec ocitne na haldě mezi brenaři, pijáky denaturovaného lihu.

Vše se ještě více zkomplikuje po narození jejich dcery Aničky. Marta s ní žije sama a postupně prochází velice složitým obdobím. Nedostává od Jana žádnou podporu, velice těžce se s dcerou protloukají životem, až Marta nakonec získává obživu na struskové haldě mezi sběrači železa, které se na haldě dostává spolu s vylévanou žhavou struskou od vysokých pecí.

Román vrcholí v okamžiku, když Marta po návratu domů z haldy zjistí, že Anička je pryč. Jan ji totiž odvedl ke své matce na horskou samotu. Ale ta ji neuhlídala a Anička, která neustále čekala na svoji matku, jí jde do lesa naproti a ztratí se. Zde už je to příběh skoro kriminální a autorovi se docela daří držet čtenáře v napětí. Přes mnohé peripetie se matka s dcerou opět shledají a nakonec i s otcem a žijí jako rodina.

„...snad se probouzel v té chvíli ze sna, ale probudil se. Objímá svou ženu, aby pověděl: Marto, odpusť! Ona neodpovídá, ale ruce a pláč, což to není odpověď? A jaká, člověk tomu všemu dobře porozumí, když drží ruce ve svých a cítí na tvářích slzy. Bylo

by nám zle bez tebe po celý život – tak mluví Marta. A usmívá se na něho, na svého muže. Černá řeka vrátila Martě Jana a Aničce tátu. A Jan se vrací domů, aby dobýval chléb ze železa.“ (Chléb ze železa, str. 234-235)

I v tomto prozaickém díle, které se tentokrát neodehrává v hornické kolinii či dělnické osadě, je hlavní postavou poctivá, pracovitá a čestná žena, která musí snést mnohé životní strádání, aby vše přestála, a stala se ostatním oporou, jak je u Filgase časté, a to nejen v próze, ale i v poezii. Kdybychom měli romány Stín šachty a Chléb ze železa porovnat, museli bychom druhý román ocenit více. Je bezesporu čtivější i lépe napsaný a mohl se ve své době stát oblíbenou lidovou četbou. A přesto, že postavy mezi sebou pochopitelně mluví nářečím, je ho v knize oproti jiným prózám méně.

Možná stojí za to připomenout, že téma brenařů, „brenpartije“ se neobjevuje jen v díle J. Filgase, ale také dalších ostravských autorů nebo například v románu Roky v kruhu Jarmily Glazarové. Ta klimkovické brenaře, jež se scházeli na hrázi zámeckého rybníka, popisuje i jejich přezdívkami. Brenpartija jako neobyčejně zajímavý a osobitý fenomén proletářské Ostravy první republiky se stala námětem i stejnojmenné hry ostravského divadla Aréna (premiéra 31. 10. 2009).

6.2.3. Zapomenutá Ostrava

V roce 1948 vydal Josef Filgas vlastním nákladem svou snad nejnámější a po stránce umělecké také nejvyzrálejší knihu Zapomenutá Ostrava. Jde o výbor z rozsáhlého souboru fejetonů a reportáží, původně napsaných a přednesených v Československém rozhlasu. Těch ostravských fejetonů Filgas napsal a odvysílal v letech 1934 – 1938 celkem 135 a F. K. Zeman v předmluvě knihy o tom píše: „Je v tom ovšem mnoho reportážního vidění života, i když místy se člověk přímo zachvěje před silou otřesné dramatičnosti lidského osudu nebo životní situace, kterou Josef Filgas mistrně uvádí postavami svého vyprávění. Nikoli básnické, ale právě ty živé realistické nebo až naturalistické obrazy, které uzavírá do kapitol vždy ne stejně dlouhých, jak toto vyžadoval čas rozhlasového projevu, mají velké kouzlo mluvnosti, dají se číst jako vyprávění opravdu živá, jakými byly a jakými navždy zůstanou.“ (F.K.Zeman, 1948, str.11)

Významnou součástí Filgasových fejetonů je specifické ostravské nářečí, jistá směsice laštiny, polštiny, němčiny a jiných jazyků, jež si s sebou do Ostravy přinesli dělníci, kteří sem přicházeli za obživou. Filgasova důvěrná znalost této jazykové vrstvy je významnou a neoddělitelnou součástí jeho novinářské a spisovatelské práce. Bez nadsázky můžeme říci, že v jeho dílech najdeme „ostravštinu“ v její nejryzejší podobě.

V prvním vydání Zapomenuté Ostravy najdeme 36 původních fejetonů. Zvláštní místo v knize zauímají čtyři poslední texty, a sice: Havířské vzpomínky, Na ostravských ulicích, Vánoce v Ostravě, A přišel Nový rok. Všechny ostatní texty jsou na svém konci opatřeny rokem napsání – od r. 1934 do r. 1938. Rok vzniku nenese ani text první – Zapomenutá Ostrava. S největší pravděpodobností se jedná o jakousi autorovu předmluvu napsanou právě pro knižní vydání. Když se do posledních čtyř fejetonů začteme, snadno zjistíme, že byly napsány až po osvobození v roce 1945 a že jejich „nota“ je přece jen jiná. Jako by se z nich vytratilo kouzlo mladického a přitom zralého pohledu na důvěrně známý svět kolem sebe. Ovládl je poválečný budovatelský optimismus, schématicnost, jistá dobou podmíněná naivita – všechno půjde snadno a bez problémů. A tak na potvrzení toho, co jsme právě uvedli, ocitujme z fejetonu Na ostravských ulicích: „Psal se rok 1938. Nad město padl stín války a kalil lidem radost z práce. Oč radostnější jsou ostravské ulice dnes! Na východě září jasné slunce a toto slunce zaplašilo stíny války do přítomí. Mnozí lidé opustili město. Dlouho jste neviděli

svého přítele? Našli byste ho někde v pohraničí, kdybyste se tam postavili před některou továrnou u brány, uviděli byste ho s veselým úsměvem kráčet do práce. Opustil ostravské ulice a nebyl sám. Sta a sta jich bylo a možná i tisíce. Odešli jinam. Odešli budovat, odešli stavět. Dnes je to mnohem radostnější, protože tehdy jsme pracovali pro válku, dnes pracujeme pro mír.“ (Filgas, Zapomenutá Ostrava, 1948, str. 214-215)

Druhé vydání Zapomenuté Ostravy z roku 1962 už tyto „dodatečné“ fejetony nepřináší, což posuzujeme jako správné. V doslovu O. Rafaje, který byl zároveň odpovědným redaktorem knihy, čteme: „Na závěr své knížky přidal autor v roce pořádání a vydání (1948) čtyři prózy, v nichž dává výraz již nové době, současnosti (v dnešním vydání je vyřadil a ostatní jazykově upravil). Starý havíř rozmlouvá s autorem o práci v dole dnes, o tom, co bylo v době „zapomenuté Ostravy“. Filgas tyto rozhovory pouze představuje, pracně domýšlí společensky; vnitřně se současností nesouvisejí ani nekonvenují s ovzduším a uměleckým vyjádřením próz skutečně ze třicátých let, vnitřní napětí, umělecký záznam skutečnosti, to, co tvořilo pravou hodnotu fejetonů Zapomenuté Ostravy, v nich přechá, rozplývá se ve slovech. Knížka o sociální naději chudých je přesvědčivá svou tíží pravdivého zápisu, neboť i v literárně dokumentárním zápise o stavu skutečnosti je mnoho uměleckého, tvůrčího.“ (Rafaj, Doslov, 1962, str.171-172) Ve 2. vydání této knihy se Josef Filgas představil také jako fotograf „zapomenuté Ostravy“. (Příloha č. 8)

Závěrem této kapitoly můžeme konstatovat, že právě Zapomenutá Ostrava je nejživější částí Filgasova díla, jak ostatně svým způsobem předznamenal ve svých slovech i autor předmluvy k prvnímu vydání F. K. Zeman: „Ostrava bude Josefu Filgasovi za tyto své portréty zaslouženě vděčna, protože její dnešní život a její nynější vývoj neúprosně a do nenávratna zasouvá zapomenutím malebnou, ale přece jen smutnou, bolestnou, šerou minulost.“ (F. K. Zeman, 1948, str.11-12)

Fejeton Chléb ze železa - ukázka

Chodníčkem, podél kolejí struskové dráhy, po níž malá lokomotiva dováží koliby (vozy naplněné struskou), ubírají se sběrači železa. Jsou to lidé, kteří buď byli dáni do pense, nebo nemají na ni nárok. Dostali povolení ke sbírání železa na struskové haldě. Dříve však podepsali úmluvu, že nebudou požadovati ani bolestného, ani nemocenského

od správy závodů, a pak jim dali průkazky, které je opravňují ke vstupu na haldu a sbírání železa. Jiným je přístup a pobývání na haldě přísně zapovězeno.

Správa Vítkovických železáren odkupuje nasbírané železo a dopravuje je k vysokým pecím, kde je pak znovu taveno. Zaplatí za kilo nečistého železa 5 haléřů, za kilo čistého 11 haléřů. Je to, jak se lidově říká: „barabská robota“, ale sběrači železa říkají: „Penize barabske něsu, enem dyby jich bylo.“... (Příloha č. 9)

6.3. Knihy pro děti

Také Filgasova tvorba pro děti a mládež je poměrně rozsáhlá. Knižně se jako autor tohoto žánru poprvé představil v roce 1940 první dílem „bráškovské trilogie“ – povídkou **Mezi brášky**. **Bráška Lajdáček** vyšel v roce 1943 a v roce 1944 díl třetí – **Brášci vModré zemi**. V průběhu práce na bráscích vydal povídku **Koníček Ivánek** (1942) a v roce 1948 román pro mládež **Cesta zpátky**, o kterém jsme už hovořili v 1. kapitole.

6.3.1.Brášci

Poprvé se s nimi setkali čtenáři jeho literárního měsíčníku Ostravská neděle v rubrice Stránka mládeže. Své vypravování tehdy J. Filgas uvedl následujícími slovy:

„Bráškové žili v hlubokých lesích. V roklinách, kde bys nehledal člověka, někde v hloubi pralesa, kde jen občas zabloudil člověk a jinak tam doletěli jen ptáci a přišly srnky, veverky a jiná lesní drobotina.

Ještě jste neviděli brášky? Ještě jste o nich neslyšeli?

Uslyšíte o nich vyprávění, i když je nevidíte. Snad bych vás mezi ně zavedl, jako jsem byl mezi nimi sám.

Bojí se bráškové lidí. Jsou maličcí a mnozí lidé takovým malým rádi ubližují.

Malým se ubližovat nemá, ale mluvte s lidmi!

Ostatně řekněte sami, kolikrát vám již dospělí ublížili?

Často! – Též to povídám.

Poslyšte vyprávění o malých lidech, ještě menších než jsou malé děti.“²¹

V roce 1976 vydalo ostravské nakladatelství Profil knížku *Mezi brášky* (Příloha č. 10) ve druhém, přepracovaném vydání. Příhody Koblížka, Bukáčka, Kovářička, Oříška, Kuličky a Mluvky, myšek Hnědky, Hrabošky a Kuňky, strýčka ježka a jezevce, straky zlodějky, nebezpečné zmije, psů Žoliho a Rolla, kočky a jejího koťátka a lidí tvoří příběh o bráscích, jejichž domečky postihla jarní povodeň a tři brášky odnesla voda. Když se po čase za pomoci zvířátek opět všichni brášci setkali, objevil jejich domečky člověk, chytil Mlůvku s tím, že ho bude ukazovat v cirkuse a vydělá tak peníze.

²¹ FILGAS, J. Stránka mládeže. *Ostravská neděle*, 1939, str. 2–3.

Bráškům se podaří i s pomocí slepého žebráka Mluvku zachránit a vrátí se do lesa ke svým kamarádům.

Proměnou pochopitelně prošla také úvodní slova knihy, a tak nyní citujeme z druhého, přepracovaného vydání:

..., „Byl jsem ještě chlapec a od mala jsem věřil, že když jsou na světě lidé velcí a malí, budou také žít človíčkové tak maloucí, že bys je mohl ukrýt v sevřené dlani. Kdykoliv jsem přišel s tatínkem nebo maminkou do lesa, nahlížel jsem do houštin s jediným přáním: Kéž bych takového človíčka našel! Jen v křoví nebo v trávě něco šustlo, snažil jsem se chytit toho, kdo přede mnou utíkal. Ale bývaly to nejčastěji malé myšky, ještěrky, jindy žáby nebo vyplašený ptáček. Jednou jsem se už radoval: Našel jsem človíčka, křičel jsem na maminku, a on to zatím byl jen hříbek.

Hledal jsem, hledal, až jsem je našel. A protože jsem měl dobrého kamaráda, který svým přátelům říkal „bráško“, dostali jméno i ti malí človíčkové.“ (Filgas, *Mezi brášky*, 1976, str. 7)

Druhé vydání vyšlo v nákladu 33 000 výtisků.

Jaroslav Pleskot tehdy v recenzi Bráškové znovu na světě, která vyšla v Ostravském kulturním měsíčníku, mimo jiné napsal: „Kompoziční a stylistické postupy, jakých autor užil při práci na původní verzi své knihy, totiž neomezenost dějového rozvoje a zavádění dalších a dalších nových postav, byly však pro dnešek už zastaralé. Proto autor znění dnešního 2. vydání své knihy podstatně přepracoval. Zmenšením počtu jednotlivých dílčích dějů doznala kniha výrazného zkrácení a větší kompoziční sevřenosti.“²²

V recenzi se ale také uvádí, že je zde sledována jistá podobnost s Broučky od J. Karafiáta, ale že Filgas daleko více vyzdvihuje aktivní činorodost svých človíčků i zvířátek a také znaky jednoty a kamarádství.²³

Knihy vyšla s barevnými ilustracemi Miloše Nesvadby. (Příloha č. 11)

Druhého a přepracovaného vydání se dočkal také druhý svazek trilogie – Bráška Lajdáček. V ostravském Profilu knížka vyšla v roce 1980 v nákladu 40 000 výtisků. Bráška, jenž je charakterizován už svým jménem, ostatně jako všichni bráškové, nechtěl pracovat a přispívat tak svým dílem do společného. To se ostatním bráškům nelíbilo, ale když ho napomínali, tak se Lajdáček rozhodl, že samotnému se mu povede lépe. Ale opak je pravdou. Lajdáček nezvládá sám shromažďovat zásoby na zimu, je několikrát

²² PLESKOT, J. *Ostravský kulturní měsíčník*, 12/1976, str.19 - 20.

²³ Tamtéž

napálen ostatními zvířátky a nedokáže si ani opravit vlastní domeček. Trpí hladem, zimou a stýská se mu po kamarádech. Zjišťuje, že kamarádi na něj nebyli bezdůvodně zlí, a že každý musí pracovat, aby se mu dobře dařilo. Nakonec se s kamarády usmíří a vrátí se domů.

V Zemědělských novinách ze dne 13. 6. 1981 v recenzi Příběh pro malé i nejmenší tak mimo jiné čteme: „Filgas (...) nenapsal černobílou morálitu k výchově dětí. Bráškové jsou plnokrevní kutilové, prožívají mnoho příhod (vtipně zobrazených kouzelnými ilustracemi Miloše Nesvadby) a i když Lajdáčka odsuzují, dovedou mu často podat pomocnou ruku. Filgasův text se ve druhém vydání pročistil, dostal údernost a spád, vybrousil se i jazykově. Dovede pobavit, rozesmát a v podtextu říci, co je dobré a co ne. Filgas neexperimentuje, spíše se drží tradičních nástrojů pohádky, i když bez fantaskních prvků a pouze v rámci skutečnosti.“²⁴

6.3.2 Koníček Ivánek

V roce 1942 vychází poprvé zřejmě Filgasovo nejlepší dílo pro dětského čtenáře – Koníček Ivánek, příběh o přátelství důlního koníka a havířů, kterým pomáhá v jejich těžké a nebezpečné práci. (Příloha č. 12) Jak víme ze stručného životopisu i z jiných částí tohoto rukopisu, Filgas žil v blízkosti šachty Ignát a na její koksovňě pracoval, znal z krátkého působení také přímo prostředí ostravských šachet. Takže se skutečností, že kdysi na šachtách tahali důlní vozíky koníci, byl důvěrně obeznámen. Možná i proto v předmluvě ke Koníčku Ivánkovi čteme:

„Když jsem ještě chodíval do školy, častokrát jsem musil jít okolo šachty. A jednoho dne před velikonoce, jasně si na to vzpomínám ještě dnes, vyvedli havíři před šachetní bránu důlní koníčky. A mezi nimi byl jeden obzvláště milý a živý. Ivánku mu říkal koňák, který s ním jezdil v podzemí. Na toho milého koníka jsem dodnes nezapomněl. A proto vám, mladí přátelé, vyprávím, jak jsem to slýchal sám za svých mladých let, o Ivánkových dobrodružstvích.“ (Filgas, Koníček Ivánek, 2008, str. 5) A

---

²⁴ ŠTĚPÁN, L. Příběh pro malé i nejmenší. *Zemědělské noviny*, 13. 6. 1981.

tak napsal svůj příběh o koníčkoví, který moc nevyrostl, a někteří se mu za to posmívali, ale byl hodný, přátelský a pracovitý.

První den jezdí s Ivánkem Toník, ale pak je jeho koňákem zamračený a nerudný Macura, který místo dobrého slova raději užívá bič. A právě Macuru pomohl Ivánek zachránit ze závalu, když u něj zůstal a svým řehtáním dával vědět, kde jsou a potom jej s pomocí Toníka vynesl na svých zádech.

Jednou, když se v dole dělaly nějaké opravy a netěžilo se, vyvezli koníky na povrch. Toník zavedl Ivánka do řeky, aby se vykoupal, a pak se s ostatními koníky pásal. Zdálo se mu, že vidí statek, kde se narodil, i svou mámu. Zastesklo se mu a utekl, i když jej Toník volal. Ivánka pak potkalo mnoho útrap. Ukradli ho cikáni, odvedli ho daleko od Toníka. Pak ho prodali povozníkovi a Ivánek musel těžce pracovat za málo jídla. Po čase, kdy se dostal do stáje povozníka a jel s nákladem, setkal se náhodou s Toníkem, který jej odvedle zpět na šachtu, a pracovali pak spolu.

Dramatický okamžik na sebe nenechá dlouho čekat – v dole je opět zával a tentokrát je zraněným Toník. Havíři Toníka vytáhli, ale o Ivánka se nestarali. Toník se pak pro Ivánka vrátí a podaří se jim oběma ze závalu dostat, ale cesta k šachtě je v délce několika metrů zasypaná. Prožili spolu s ostatními havíři v dole čtyři dny, než byli zachráněni. Tak skončilo Ivánkovo velké dobrodružství a s Toníkem ještě hodně roků tahal důlní vozíky.

„Jednou za rok, když přišel týden dovolené pro koníčky, vyvezli Ivánka ze šachty a proháněl se s Toníkem loukami u řeky a plašil rozpustilým frkání včelky a motýlky. Ať již svítlo slunce či ani nezasvitlo, Ivánek se vracel se svým přítelem Toníkem k šachtě a nikdy mu již nenapadlo utíkat. A proč by také utíkal? Havíři ho měli rádi a mezi ostatními důlními koníky ve stáji požíval více úcty.“ (Filgas, Koníček Ivánek, 2008, str. 91)

O tom, že Koníček Ivánek je Filgasovou nejlepší knížkou pro děti a mládež, svědčí také to, že postupně vyšla v pěti vydáních, to zatím poslední v roce 2008 v ostravském nakladatelství Repronis. Ale knížku vydalo také Státní nakladatelství dětské knihy (Praha 1958). Autor napsal příběh v oblasti literatury pro děti a mládež svým námětem naprosto jedinečný a svou opravdovostí neobyčejně lidský. Vypravování má znak ryzosti, vyniká přirozeností autorského projevu a nese v sobě silný náboj přátelství a humanity.

7. Závěr

Ve své práci jsem se pokusila sledovat životní, ale především profesní cestu novináře, spisovatele a vydavatele Josefa Filgase (1908 – 1981). I přesto, že měl jen základní vzdělání a pocházel z velice chudých poměrů, díky nadání a veliké pílí již ve svých dvaadvaceti letech debutoval jako novinář na stránkách Dělnického deníku a v roce 1934, tedy ve svých šestadvaceti letech, také knižně. Ve svých necelých třiceti letech si pak vyzkoušel také práci vydavatelskou, když postupně založil a vydával tři na sebe navazující literární měsíčníky.

Co se týká žurnalistiky, tak určitě jedinečné jsou jeho cykly reportáží, spojené postavou trampa Vaguse, a sice *Vagus bloudí Evropou* (1933/34) a *Vagus hledá práci* (1936), vycházející na pokračování v deníku *České slovo*.

Jestliže nebyl z dnešního hlediska příliš úspěšný jako autor knih pro dospělé čtenáře, o to úspěšnější byl v tvorbě pro děti. Dvě generace dětských čtenářů potěšil svojí trilogií *Mezi brášky*, *Bráška Lajdáček* a *Brášci v Modré zemi*, která se dočkala také televizního zpracování. Naprosto jedinečné v české literatuře pro děti a mládež je pak jeho vypravování o důlním koníkovi *Koníček Ivánek*, které zatím vyšlo v pěti vydáních.

Natrvalo pak zůstane zapsán v literatuře Ostravska knihou *Zapomenutá Ostrava*, když fejetony a reportáže v ní obsažené původně napsal pro vysílání ostravského studia Československého rozhlasu, kde je osobně přednesl. V nich se mu podařilo podat pravdivé svědectví o Ostravě chudé, proletářské a natrvalo zachovat i specifické ostravské nářečí, které ve svých dílech jako charakterizační prvek rád užíval.

Jak z práce vyplývá, můžeme závěrem říct, že Josef Filgas se stal trvalou součástí literatury regionu, a některými svými díly i literatury celonárodní.

Použitá literatura

BEZRUČ, Petr, ŠTOREK, Břetislav, ed. a ČERVENKA, Miroslav, ed. *Slezské písně*. 22. vyd., (v Odeonu 4. vyd.). Praha: Odeon, 1967. 159, [1] s. Nesmrtelní; Sv. 79.

BUCHVALDEK, Miroslav a kol. *Československé dějiny v datech*. Vyd. 1. Praha: Nakl. Svoboda, 1986. 714 s.

DOKOUPIL, Lumír, ed. et al. *Kulturněhistorická encyklopedie Slezska a severovýchodní Moravy* Ostrava: Ústav pro regionální studia Ostravské univerzity, 2005. 2 sv. ISBN 80 7368-024-6.

FILGAS, Josef. *Stín šachty*. [V Moravské Ostravě]: Ostravská neděle, 1940. 155 - [III] s. Knihovna Ostravské neděle; Sv. I.

FILGAS, Josef. *Padala rosa*. Vyškov na Moravě: F. Obzina, 1942. 38 - [I] s. Edice [Obzinových tisků]; Sv. 65.

FILGAS, Josef. *Slzičky panny Marie*. V M. Ostravě: Miloš Zapletal, 1944. 38 - [I] s.

FILGAS, Josef. *Přišel a zvítězil Lenin!* Ostrava. 1945

FILGAS, Josef. *Nikdy víc válku*. Ostrava. 1947

FILGAS, Josef. *Cesta do neznáma*. Ostrava: Kruh přátel spisovatele, 1948. 206-[I] s.

FILGAS, Josef. *Slezské písně nedozněly, Petře Bezručí!* Ostrava. 1948

FILGAS, Josef. *Zapomenutá Ostrava*. Vyd. 3., upr. Ostrava: Repronis, 2007. 215 s. ISBN 978-80-7329-160-0.

Hledá se práce. Ostrava: Románová příloha Českého slova, 1936.

FILGAS, Josef. *Mezi brášky*. [Moravská Ostrava]: Ostravská neděle, 1940. 109 - [II] s. Knihovna Ostravské neděle; Sv. II.

FILGAS, Josef. *Mezi brášky*. 2., přeprac. vyd. Ostrava: Profil, 1976. 108, [2] s. Profil dětem a mládeži; sv. 10.

FILGAS, Josef. *Bráška Lajdáček*. Vydání II. Ve Vyškově na Moravě: F. Obzina, 1943. 151 - [II] s. Obzinovy tisky; Sv. 67.

FILGAS, Josef. *Mezi brášky; Bráška Lajdáček*. 1. souborné vyd. (2., opravené vyd.). Ostrava: Profil, 1987. 215 s. Profil dětem a mládeži; sv. 42.

FILGAS, JOSEF. *Mezi brášky. Bráška Lajdáček*. 2. souborné vyd., ve Sfinze první. Ostrava: Sfinga, 1992. 215 s. ISBN 80-85491-24-9.

FILGAS, Josef. *Brášci v Modré zemi*. Vydání I. Ve Vyškově na Moravě: F. Obzina, 1944. 128 s. Edice Obzinovy tisky; sv. 70.

FILGAS, Josef. *Koniček Ivánek*. Vydání II. Ostrava: Kruh přátel spisovatele, 1946. 94 [I] s.

FILGAS, Josef. *Koniček Ivánek*. 1. vyd. v SNDK. Praha: SNDK, 1958. 57 [3] s.

FILGAS, Josef. *Koniček Ivánek*. 1. vyd. Ostrava: Profil, 1968. 65 [2] s.

FILGAS, Josef. *Koniček Ivánek*. Vyd. v Repronisu 1., v pořadí 5. Ostrava: Repronis, 2008. 99 s. ISBN 978-80-7329-189-1.

FILGAS, Josef. *Padala rosa*. Vyškov na Moravě: F. Obzina, 1942. 38 - [I] s. Edice [Obzinových tisků]; Sv. 65.

FILGAS, Josef. *Chléb ze železa*. Vyd. 1. Vyškov na Moravě: F. Obzina, 1944. 235 s. Obzinovy tisky; Sv. 68.

FILGAS, Josef. *Zapomenutá Ostrava: [Sbírka feuilletonů a reportáží z dávné i nedávné minulosti města]*. Ostrava: vlastním nákladem, 1948. 230-[II] s.

HRADIL, František, Mít'a. *Hudebníci a pěvci v kraji Leoše Janáčka*, Ostrava: Profil, 1981. 318 s.

JEMELKA, Martin. *Na kolonii*. Ostrava: VŠB – Technická univerzita Ostrava, 2007. 230 s. ISBN 978-80-248-1408-7.

JIŘÍK, Karel, ed. a kol. *Městský archiv v Ostravě: Průvodce po fondech a sbírkách*. 1. vyd. Ostrava: Měst. NV, 1967. 363, [1] s.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. 2., opr. vyd. Praha: Libri, 2003. 571 s. Dějiny českých zemí. ISBN 80-7277-195-7.

KORBELÁŘOVÁ, Irena et al. *Ostrava 1880-1939*. Vyd. 1. Třinec: Wart, ©2000. 179 s. ISBN 80-238-5949-8.

MÁLKOVÁ, Iva, URBANOVÁ, Svatava. *Literární slovník severní Moravy a Slezska (1945-2000)*. Olomouc: Votobia, 2001. 367 s. ISBN 80-7198-515-5.

MYŠKA, Milan, ed. et al. *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*. Ostrava – Opava: Ostravská univerzita a OPTYS, spol. s r.o., nakladatelství Opava, 1994. 143 s.

OPELÍK, Jiří, ed. et al. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 1. vyd. Praha: Academia, 1985-2008. 7 sv. ISBN 80-200-0797-0.

RAFAJ, Oldřich. *Literatura a současnost*. Ostrava: Krajské nakladatelství v Ostravě, 1963. 174 s.

ŠULEŘ, Oldřich. *Laskavé podobizny: Zapomínání a zapomenutí literáti ze Slezska a severní Moravy*. Vyd. 1. Ostrava: Repronis, 2005. 221 s. ISBN 80-7329-086-3.

URBANOVÁ, Svatava, SOBKOVÁ, Eva. *Nakladatelství Profil v Ostravě představuje své autory*. Ostrava: Profil, 1986.

Historická demografie. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, [1967]-. ISSN 0323-0937.

České slovo: ústřední orgán České strany národně sociální. Praha: Melantrich, 1907-1945.

Dělnický deník: sociálně demokratický list pro Ostravsko. Ostrava: Ostravský dělnický deník, 1919-1934.

Havířská neděle. Moravská Ostrava: Josef Filgas, 1937-1938.

Kulturní měsíčník. Ostrava: Profil, 1983-1990.

Ostravská neděle. Moravská Ostrava: Josef Filgas, 1939-1940.

Ostravský kulturní měsíčník. Ostrava: Městské kulturní středisko, 1976-1982.

Rodná země slovem i obrazem. Moravská Ostrava: Josef Filgas, 1941.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Restaurace U Koule (fotografie)

Příloha č. 2: Výtvarný návrh názvu Filgasova reportážního cyklu od malíře Viléma Wünscheho (obrázek)

Příloha č. 3: Zmenšená hlavička (obrázek)

Příloha č. 4: Linoryt truchlící matky a tří osiřelých dětí (obrázek)

Příloha č. 5: Na haldě – Alois Podešva (fotografie)

Příloha č. 6: Ostravská neděle – reakce na úmrtí Karla Čapka (obrázek)

Příloha č. 7: Rodná země slovem i obrazem (obrázek)

Příloha č. 8: Josef Filgas jako fotograf zapomenuté Ostravy (fotografie)

Příloha č. 9: Ukázka fejetonu Chléb ze železa – Zapomenutá Ostrava

Příloha č. 10: Bráškové Lud'ka Peška 1943 (obrázek)

Příloha č. 11: Bráškové Miloše Nesvadby 1980 (obrázek)

Příloha č. 12: Důlní koník na slezskoostravské šachtě Hermenegild, později Zárubek v roce 1912 (fotografie)

Přílohy

Příloha č. 1: Restaurace U Koule – Mariánské Hory

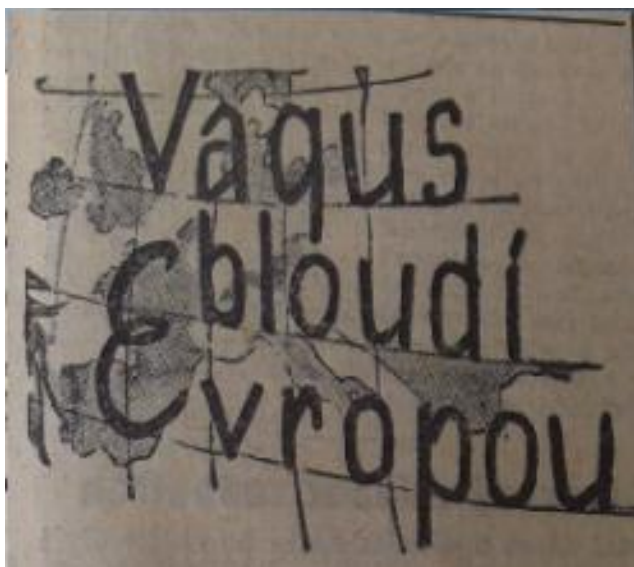

Příloha č. 2: Hlavička Vagus bloudí Evropou – Vilém Wünsche

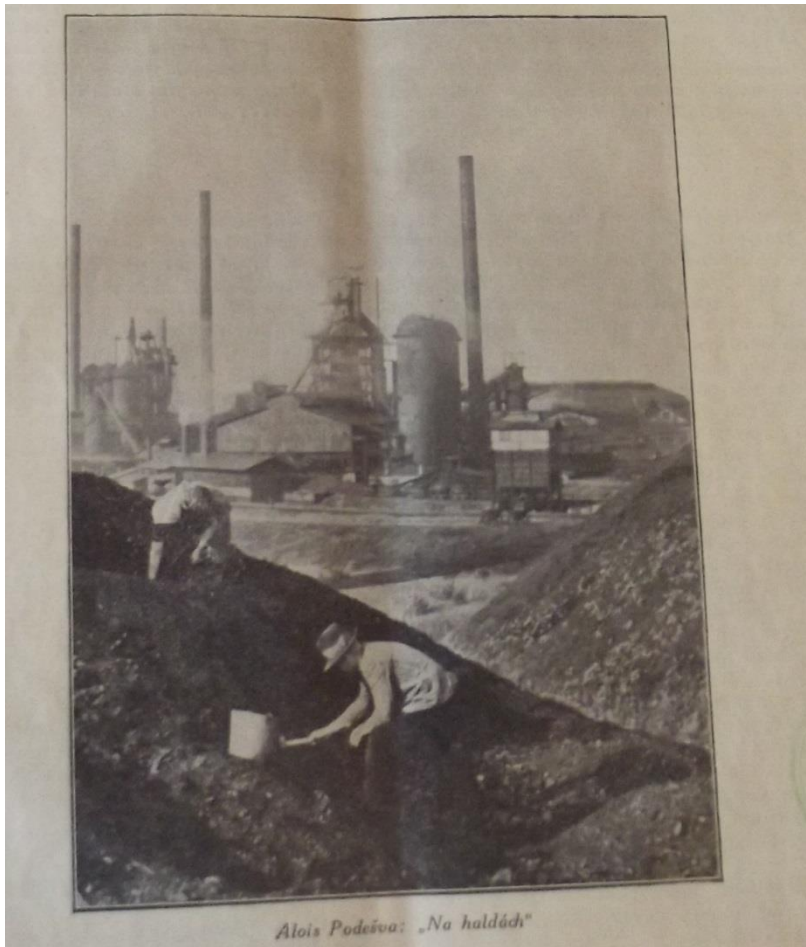
Příloha č. 3: Zmenšená hlavička Vagus bloudí Evropou – Vilém Wünsche

Příloha č. 4: Linoryt truchlící matky a tří osiřelých dětí

Příloha č. 5: Na haldě – Alois Podešva

Alois Podešva: „Na haldě“

Příloha č. 6: Ostravská neděle – reakce na úmrtí Karla Čapka

Ostravská neděle Číslo 1
Ročník 1939
Cena 1 Kč

Majitel, vydavatel a odpovědný redaktor
JOSEF FILGAS
Redakce: M. O.-Mar. Hory, Komenského 25

Novodobá válka

Začíná novodobá válka. Děla, pušky zastaraly, prošly vás kdo by ještě střelil a pušky? Kdo by hnal pušku do rukou, je těžší a zatíží mnohdy člověka svědomí. Bude se v příštích válkách používat nových zbraní.

Vlastně už to začalo nováto ve Španělsku.

Letci vyletli vysoko nad oblaka a po prvé nevezli náklad bomb. Chleba házeli dolů na nepřítel. Nebyl nikdo mrtvý, jen někdo ležel raněných. Bochníček chleba nezabije!

Nějak skráněti na kůli nevedlo, aby člověk rozpacitě neobracel bochník v ruce. Jístě bude otrávený, — od nepřítel se čeká vždy to nejhorší. Tohle však nebylo tak zlé!

Boj znepekují zbrojaře všech zemí. Vždyť, kdyby se takhle bojovalo, musli by proměnit továrny v pekárny.

Oplatili nepřítel stejnou ranou. On chleba, oni pěkně košile a látky. Vy jste nám poslali chleba, kterého opravdu máme málo, my vám pošleme trošku prádla, aby vám nebylo zima. Když staří a vousatí chlapi, kteří zde nebyli v prvé válce, tenhle boj prožívali, mnohý z nich se pomýšlí: »Není to špatný nápad. Kdyby letci vždycky vrhli dolů na města a vesnice, co nám zde chybí, byla by jistě ta válka anestetičtější! Chlebem dům nerozboříš, silice nerozbojíš, děti nezmrzáš, otce nezabiješ; plátnem člověka neumrtíš, jen před chladem zachráníš. Taková válka by nebyla špatná.«

Jak bychom nepřítel milovali, kdyby takhle bojoval. Jak by se děti těšily, kdykoliv by nad městem zavřela letadla. Netrpělivě by očekávali útok. Dnes útok čokoládou. Zítra ovocem, celá košíky na padácích, aby se nezničila dopadem. Letci by mohli lítat nízko nad domy a nikdo by nevezl do rukou zbraň, aby je sestřeloval. Nikdo by nenamířil děla, jen by se lidé smáli a těšili se jako ty děti. — Přiletěl nepřítel a dovezl mnoho dobrých věcí. Takhle by bylo možno dobývat celí světy, takhle by sobě získal nepřítel nejen děti, ale i všechny dospělé! Válka dvacátého století neměla by být v krvi utápená, ale v radosti. »Děti, honem ven, přiletěl nepřátelský aeroplán!«

Nikdo se nemusí skrývat, naopak každému jasní čelo i zrak, každý radostně mává vstří nepřítel, každý vyběhne hodně daleko za ven a do poli, aby se ještě roztoučil s nepřátelským letcem, který přivezl tolik dobrých věcí. Jak by se lidé těšili na každou novou válku. Dokonce by psali útočníku: »Přivez nám . . . Letadla láskou naplněná — jsou letadla příštích válek!

Příroda zlichla . . .

25. XII. 1938 zemřel
KAREL ČAPEK
český spisovatel

Příloha č. 7: Rodná země slovem i obrazem

Příloha č. 8: Josef Filgas jako fotograf zapomenuté Ostravy

Příloha č. 9: Ukázka fejetonu Chléb ze železa – Zapomenutá Ostrava

... Jdou do práce časně ráno, dokud se slunce příliš ostře neopírá do zad. Nesou na ramenou kylofy a kladiva. Mezi sběrači železa je také parta žen.

Přivstaly si a již pobíhají po svahu haldy. Vyklepávají kousky železa. Větší kusy, které najdou, dopravují nahoru nebo dolů, podle toho, kam to mají blíže. Postaví se jedna vedle druhé a podávají si kusy železa. Je to živoucí pás. Povídají si:

„Karola, včera chlopi našli velku plotnu, měla přes 25 metrakuv.“

„Já o tym nic něvim, ale je to možné, bo se něska jakši do roboty něženu. – Kaj ju zasmyčili?“

„Něvim. Henaj idu. No, co je s vami, chlopi? Dněska něbudětě robit?“

„Ni. Kdo ma bidu, něch robi“ – smějí se sběrači železa. Z dálky doléhá supění vlaku. Jedna žena se napřímí a podívá směrem k žofinským pecím: „Už jedu.“

Šš – tatatata – šš –šš – syčí lokomotiva, vlekoucí asi osm kolib naplněných struskou. Dojíždí na určené místo.

„Hej, chlopi, vstavat“ – křičí dolů do údolí vylévači strusky. Cože, někdo na strusce spí? Neviděli ti lidé vykřičníky?“

Na úpatí haldy se pohybují otrhané postavy. Jedna vysoká se pomaličku zvedá a zahučí nevrle: „Ani něněchatě pořadnych lidí spat.“

„Enem němruč a vstavaj. Třa ist' do roboty. – Pěkny starosta obce, dy se mu něchce rano vstavať!“

„Velci pani ti vstavaju ež v osm hodin“ – odpovídá se smíchem Prokop, starosta struskové obce, nazývané „brenpartije“. Příslušníků této obce je několik a jsou to lidé zklamaní životem. Odešli sem do ústraní, kde se oddali pití brenu. Je to nečistý líh, jenž míchají s vodou, a takto zředěný pijí. Brenari nejsou zlí lidé. Nikoho neokradou, spokojí se jen s tím, co jim lidé darují.

S nevolí opouštějí nocleháři své pelechy a odcházejí na jiné místo. Tam znovu rozloží kusy hadrů, části to svých ložních souprav. Vyprázdní z lahve zbytek „brenu“ a zase na trošku spaní uléhají. Nedbají na staré dobré přísloví: Ranní ptáče dál doskáče.

Vylévači strusky lezou na koliby. Ruce se chopí pák, zuby kol se skřípotem zapadají do sebe, pánev se zvolna vyklopí. „Už letí!“ – Po svahu se řítí vyklopený bombon. Naráží na kusy strusky, uráží je, tříští a bere s sebou dolů k řece.

„Ale peče něska to slunce, ta jak dyby se zvarirovalo. Je to ale dycky lepší, ež dyby luchalo.“

Další pánev se vyklopí, tekutý žhavý obsah vyšpláchne na svah. „Šupa tam ještě zustala.“

Šupa je jakási slupka, která po stěnách koliby ztuhne a musí se násilím vyrazit. „Jakube, podaj mi hef tu šinu.“ Vylévači uchopí část kolejnice a buší jí do překlopené pánve. „Hej rup, kizde rub“ – vykřikují při každém úderu.

*

„Karola, oto sem našla pěkný kusek...“ nedopověděla. Nakloněný bombon se rozběhl k ní. Zaznělo několik varovných výkřiků: „Tynka, utěč!“

Ani jich nebylo zapotřebí. Tynka zpozorovala nebezpečí a utíká dolů. Balvan poskakuje po svahu jako kopací míč hřištěm. Je to tíha. Ostré hrany rozdírají Tončiny nohy, ona však na nic nedbá, jen utíká, aby ušla smrti. Kdyby jen trochu stranou odskočila, byla by se zachránila. Dobíhá ke skupině bombonů, chce se za nimi schovat, ale už je pozdě. Bombon ji dohoní, udeří do zad a sráží k zemi. Pak se zachytí okrajem o jiný a zůstane nakloněn nad tělem mrtvé ženy jako náhrobní kámen.

Muži i ženy slézají k ní. Někdo se rozběhl na četnickou stanici. Za několik minut přijíždí auto Červeného kříže. Několik párů rukou uchopilo mrtvou a uložilo na nosítka. Muži odnášejí ji k vozu a sunou mrtvou do něho. Auto odjíždí.

„Borak, tela se těšila na vyplatu, že kupi děckam buty.“

„Jaka byla sinna. Musela byť na šup mrtva.“

„Aspoň se dluho nětrapila. Tam ji budě dobře. Šak dyby se stanula na stranu, nic by se ji něstalo.“

„To se fajn mudruje, ale dy člověk v taku chvílu je cely popleteny, ani něvi, co robi.“

„No, baby, něchmy referovaňa a drauf do roboty. Zíttra nakladamy na vagony. A za tři dny mame po vyplatě.“

Ťukání zaznívá haldou, jako by se nic nestalo. A přece tu zahynul člověk.

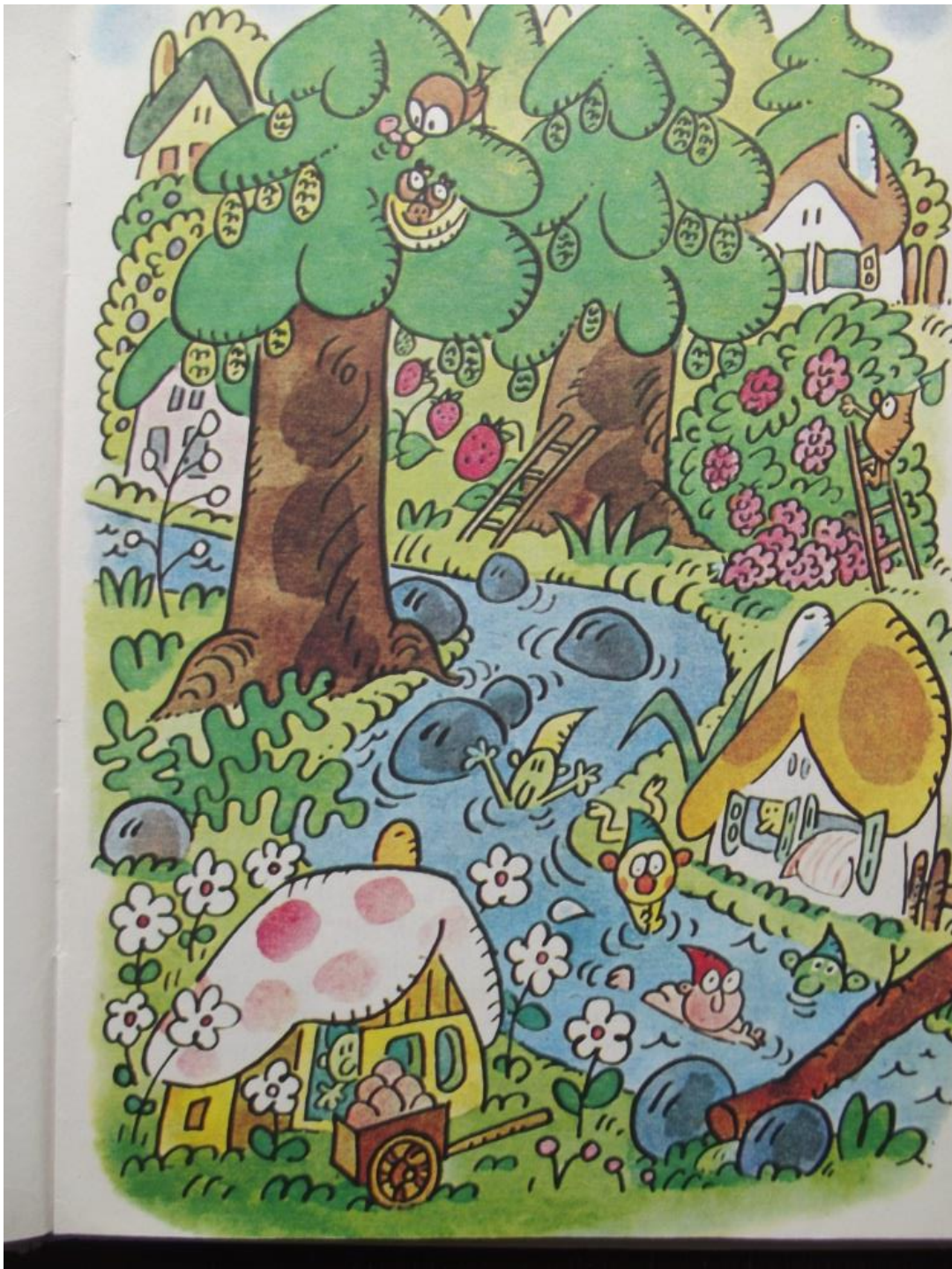
(Zapomenutá Ostrava, 1948, str. 61-64)

Kráceno

Příloha č. 10: Bráškové Lud'ka Peška 1943

Příloha č. 11: Bráškové Miloše Nesvadby 1980

Příloha č. 12: Důlní koník na slezskoostravské šachtě Hermenegild, později Zárubek v roce 1912

